

Vogelbalans

2025

In deze Vogelbalans

De balans van de vogels	4
Aanhoudend negatieve trends bij broedvogels in de Waddenzee	6
Tegenvallende broedresultaten bij arctische zwanen en ganzen	8
Waarom neemt de Boerenzwaluw af?	9
De balans per leefgebied	10
Nederland of elders in Europa – waar ben je beter af?	12
Trends van zeevogels	16
Telreeksen door de tijd	18
Gierzwaluw in beweging	22
Watervogels en de <i>East Atlantic Flyway</i>	24
Vertrekken of blijven, hoe flexibel is de 'Nederlandse' Brandgans?	26
2026 wordt het Jaar van de Steenuil	29
Hoe de merelzang verstomde	30
Dank, colofon en bronnen	31

Grenzeloos samenwerken

Vogels zijn belangrijke indicatoren voor de stand van de natuur. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw organiseert Sovon landelijke en regionale vogeltellingen. En vanaf de eeuwwisseling maken deze tellingen, samen met de meetnetten van andere soortgroepen, onderdeel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Langjarige telreeksen gebaseerd op gestandaardiseerde methoden geven inzicht in de Nederlandse biodiversiteit. Zij vormen daarmee een belangrijke basis voor het ontwikkelen en evalueren van zowel het natuurbeleid als het natuurbeheer.

Jaarlijks maken we op basis van deze tellingen voor jullie de balans op hoe het is gesteld met de vogels in Nederland. In één oogopslag zie je de trends per leefgebied van zowel de broedvogels als de trek- en wintervogels. In de rest van deze Vogelbalans duiken we dieper in de verklaringen voor deze trends. Die verklaringen liggen vaak niet alleen in Nederland. Een belangrijk deel van 'onze' populaties maakt deel uit van een groter, internationaal, verhaal. Samenwerking over de grens is daarom cruciaal om meer inzicht te krijgen in de drukfactoren die de nationale trends kunnen verklaren.

Sovon maakt onderdeel uit van het *Pan-European Common Bird Monitoring Scheme* (PECBMS). Deze monitoring richt zich op algemeen voorkomende broedvogels en brengt broedvogeltellingen uit dertig Europese landen samen. Voor 168 soorten levert dit betrouwbare Europese trends op en soms verrassende inzichten. Doet Nederland het eigenlijk slechter of beter dan de rest van Europa?

Voor de Nederlandse watervogels is de *East Atlantic Flyway* (EAF) een cruciale route. Sinds 2013 coördineert Sovon de monitoring langs deze trekroute. Als partner in het *Wadden Sea Flyway Initiative* (WSFI) werken we samen met *Wetlands International* en *BirdLife International* om de monitoring van kustwatervogels te verbeteren. Watervogels zijn goede indicatoren voor de gezondheid van ecosystemen: ze zijn makkelijk te tellen en reageren snel op veranderingen.

Deze organisaties verzamelen niet alleen jaarlijks gegevens over de omvang en trends van watervogelpopulaties, maar ook over de milieuomstandigheden (drukfactoren en instandhoudingsmaatregelen) op verschillende locaties. Eens in de drie jaar worden alle gebieden langs de gehele trekroute geteld. De eerstvolgende integrale telling vindt plaats in januari 2026. Een mooi moment dus om in deze Vogelbalans inzicht te geven in de resultaten van de afgelopen integrale telling.

Naast deze internationale verhalen biedt de Vogelbalans nog veel meer boeiende inzichten, gebaseerd op het veldwerk van duizenden waarnemers, in Nederland en elders. Veel leesplezier!

Dianne Nijland

directeur – bestuurder Sovon Vogelonderzoek Nederland

2025

De balans van de vogels

Door onze telprojecten kunnen we voor veel vogelpopulaties in diverse fasen van de levenscyclus – broed, trek, overwintering – aangeven hoe het met ze gaat. De populatietrends die we maken, worden onder meer gebruikt om te bepalen of een soort op de Rode Lijst thuishoort, maar ook wat de Staat van Instandhouding is.

De Staat van Instandhouding (Svl) is een begrip dat voortkomt uit de Vogelrichtlijn die sinds 1979 in Europa van kracht is. Voor alle inheemse soorten wordt gekeken naar het verspreidingsgebied, de aantalsontwikkeling, en de omvang en kwaliteit van leefgebied. Op basis hiervan wordt een inschatting gemaakt van het toekomstperspectief. Een belangrijk verschil met de Rode Lijst is dat we de broed- en/of winteraantallen vergelijken met een soortspecifieke 'gunstige referentiewaarde'. Zit de soort qua aantallen boven deze waarde en is er geen sprake van een langjarige negatieve trend? Dan is de situatie als gunstig te beschouwen. Met gunstig wordt bedoeld dat een populatie gezond is en zijn natuurlijke verspreidingsgebied kan bezetten in optimale dichtheden.

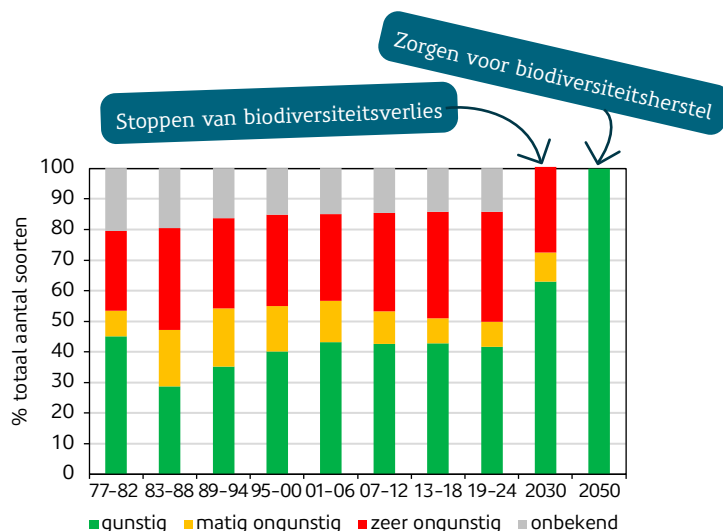
Voor alle soorten beoordelen we of de Svl gunstig, matig ongunstig of zeer ongunstig is. Zo'n Svl wordt periodiek bepaald. We kunnen echter op basis van aantalsontwikkelingen jaarlijks een vergelijking maken met de gunstige referentiewaarde en dat is een goede indicatie voor de Svl. Bij de presentatie van het Nationaal Dashboard Biodiversiteit in 2024 lieten we de situatie zien die gereconstrueerd was vanaf de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1979 tot 2018. Nu hebben we ook de gegevens verwerkt van recente jaren. Hierbij is gekeken naar zowel de broedpopulaties, doortrekpopulaties en winterpopulaties – een soort kan dus meerdere malen voorkomen.

Deze nieuwe toetsing laat zien dat de situatie ten opzichte van 2018 onveranderd is gebleven (zie figuur). Voor de meer dan 400 getoetste vogelpopulaties zien we geen toename in het aandeel dat als gunstig is beoordeeld (42%), terwijl het aantal soorten in de categorie zeer ongunstig iets is toegenomen (35% versus 32%). Het aandeel onbekend, dat behoorlijk groot is, heeft vooral betrekking op de situatie van trekvogels. Dit komt met name door het gebrek aan gegevens van veel vogels die niet aan water zijn gebonden, zoals de Boompieper en Witte Kwikstaart. Helaas moeten we constateren dat we nog ver weg zitten van de gestelde internationale doelen voor 2030 en 2050.

Trends broedvogels per leefgebied

Om de ontwikkeling van Nederlandse vogelpopulaties in verschillende leefgebieden te volgen, stelt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) samenvattende indicatoren (of graadmeters) samen op basis van de broedvogeltellingen die Sovon coördineert. Sinds 1990 laten de vogelgemeenschappen van open natuur en boerenland een afname zien. De broedvogels van het bos zijn min of meer stabiel gebleven en lijken recent wat toe te nemen. Vogels van moeras en zoetwater laten over de gehele periode een toename zien.

De graadmeters geven een eerste indruk van de algemene trend in een leefgebied, maar hierachter kunnen uiteenlopende ontwikkelingen per soort schuilgaan. Sommige soorten profiteren van veranderende omstandigheden, terwijl andere juist onder druk staan. Het blijft daarom belangrijk om naar de onderliggende trends te kijken om het volledige verhaal te begrijpen. Binnen de graadmeter voor broedvogels van moeras en zoetwater blijkt dat, ondanks de algehele toename van

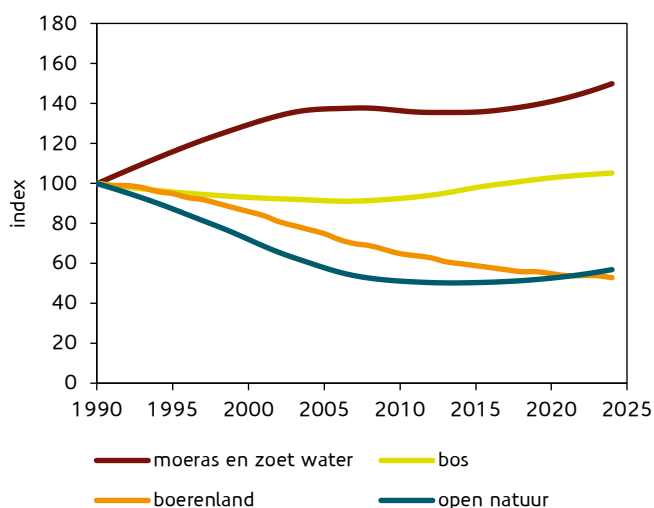
» Reconstructie van de Staat van Instandhouding (Svl) van broedvogels, doortrekkende en overwinterende vogels in Nederland en de internationale doelen voor 2030 en 2050.

de graadmeter, 12 van de 31 soorten afnemen, tegenover 15 soorten die toenemen en 4 soorten die stabiel blijven. De toename doet zich vooral voor bij vogels van riet en ruigte, zoals Rietzanger, Blauwborst, Snor en Roerdomp, terwijl de afnames voornamelijk bij eenden voorkomen, bijvoorbeeld Wintertaling, Zomertaling en Wilde Eend.

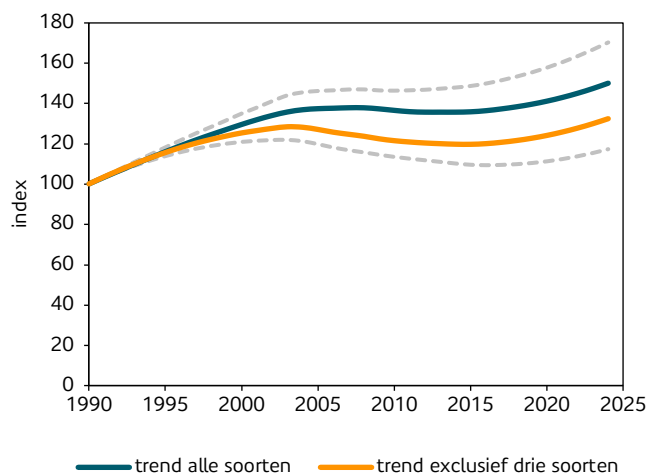
Individuele populatietrends

Een graadmeter kan sterk worden beïnvloed door één of enkele soorten met een zeer uitgesproken populatietrend, bijvoorbeeld een snelle toename. Dat kan de algemene lijn van de indicator zichtbaar sturen, ook als de meeste andere soorten een andere ontwikkeling laten zien.

⚡ Bij moeras- en zoetwatervogels lijkt in eerste instantie sprake van een algemene toename. Toch zijn er duidelijke verschillen tussen de soorten. Vogels van riet en ruigte, zoals de Blauwborst en Roerdomp, doen het goed. Tegelijkertijd nemen verschillende eenden af, waaronder de Wintertaling, Zomertaling en Wilde Eend.

Om inzicht te krijgen in de invloed van individuele soorten op de uitkomst van een graadmeter kan een gevoeligheidsanalyse worden uitgevoerd. Zo'n analyse helpt beter te begrijpen hoe robuust het indicatorbeeld is en welke soorten de ontwikkeling het sterkst beïnvloeden. De Grote Zilverreiger en Grauwe Gans (beide met een sterke positieve langetermijntrend) en de Buidelmees (met een sterke negatieve langetermijntrend) blijken bijvoorbeeld een aanzienlijke invloed te hebben op de graadmeter voor broedvogels van moeras en zoetwater. Ook zonder deze soorten vertoont de graadmeter een toename van moeras- en zoetwatervogels. Deze stijging is echter beduidend minder sterk: zonder deze soorten zou de algemene index voor deze soortgroep toenemen van 100 tot circa 130, terwijl dit mét deze soorten oploopt tot 150.

⚡ Ontwikkeling van de graadmeter voor broedvogels van moeras en zoetwater. De blauwe lijn toont de trend inclusief alle soorten; de oranje lijn toont de trend waarbij drie soorten met een disproportioneel grote invloed (Buidelmees, Grauwe Gans en Grote Zilverreiger) zijn uitgesloten. De grijze lijnen geven de uiterste waarden weer die de graadmeter kan aannemen, berekend uit alle mogelijke combinaties waarbij één, twee of alle drie de soorten zijn weggelaten.

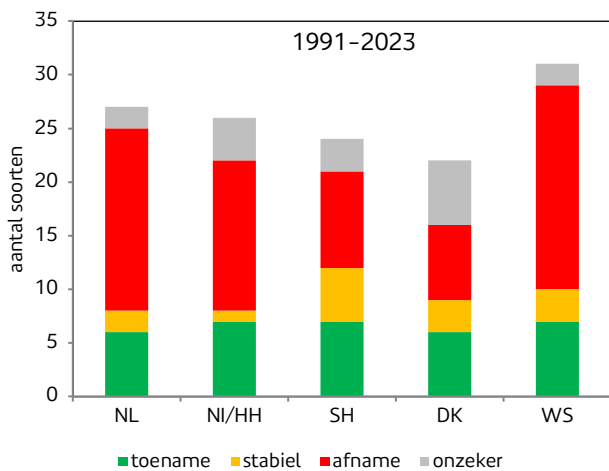
Aanhoudend negatieve trends bij broedvogels in de Waddenzee

De Waddenzee staat vooral bekend vanwege zijn grote aantallen trekvogels, maar herbergt ook in het broedseizoen een groot aantal karakteristieke kustbroedvogels. Soms zijn dit soorten die in Nederland alleen daar voorkomen en waar het al langer bergafwaarts mee gaat. In vergelijking met Duitse en Deense Waddenzee doet Nederland het niet altijd even goed – ondanks vele initiatieven om de situatie voor broedvogels te verbeteren.

Van soorten als Eider, Noordse Stern, Zilvermeeuw, Dwergstern, Kleine Mantelmeeuw en Grote Stern komt een aanzienlijk deel van de Nederlandse broedpopulatie voor in de Waddenzee. Duinen, stranden en kwelders bieden een belangrijke broedhabitat terwijl de vogels in de Waddenzee – en ook op de Noordzee – foerageren. Veel soorten stonden de afgelopen tijd in de schijnwerpers door de afname en een aantal ook door slechte broedresultaten. Van de dertien soorten met een instandhoudingsdoel in het Natura 2000-beheerplan voor de Waddenzee zijn er zes waarvan het huidige aantal broedparen (ver) onder het doel zit. De Blauwe Kiekendief broedt inmiddels zelfs niet meer in het Waddengebied. Uit een nieuwe trilaterale analyse met Duitsland en Denemarken blijkt dat veel broedvogels het zowel in Nederland als in Nedersaksen in Duitsland verhoudingsgewijs slecht doen, en populatieherstel nog niet aan de orde is.

Voor de hele internationale Waddenzee zijn de populatietrends sinds 1991 (start van het TMAP-programma) voor maar liefst 19 van de 31 soorten (61%) negatief. Vooral typische waddensoorten als Scholekster, Kluut, Bontbekplevier, Noordse Stern en ook Blauwe Kiekendief en Kievit gingen in alle delen van de internationale Waddenzee achteruit. Bonte Strandloper en Kemphaan, die eigenlijk alleen nog in Sleeswijk-Holstein en Denemarken broeden, staan op het punt van lokaal verdwijnen. Slechts vijf soorten vertonen een positieve trend – en doen het doorgaans in heel Noordwest-Europa goed – zoals Aalscholver, Brandgans, Lepelaar en Grote Mantelmeeuw.

« De Lepelaar vertoont in de hele internationale Waddenzee een positieve trend. Foto: Ruurd Jelle van der Leij

Samenvatting van trends van broedvogels in de internationale Waddenzee in de periode 1991-2023. NL Nederland, NI/HH Nedersaksen en Hamburg, SH Sleeswijk-Holstein, DK Denemarken, WS hele internationale Waddenzee.

In de Nederlandse Waddenzee vertoont 63% van de soorten een negatieve trend, verhoudingsgewijs meer soorten dan bij onze burens. Nedersaksen in Duitsland vertoont grofweg een vergelijkbaar beeld (54%), terwijl ten noorden van de Elbe in Sleeswijk-Holstein en in Denemarken duidelijk minder soorten (beide ruim een derde) dalende aantallen laten zien. Soorten die het in het noordelijk deel van de Waddenzee beter doen, zijn onder andere Strandplevier, Tureluur, Kokmeeuw en Visdief. Mogelijke oorzaken kunnen verschillen in voedselbeschikbaarheid of beheer en beleid zijn. In het algemeen hangen afnames bij veel soorten samen met aanhoudend slechte broedresultaten: te weinig jongen worden simpelweg vliegvlug om de populatie op zijn minst stabiel te houden. Dit patroon zien we in de hele Waddenzee vooral bij Scholekster en Kluut. Broedsucces werd ook bij een eerdere 'gezondheidscheck' van de Waddenzee als belangrijke factor genoemd.

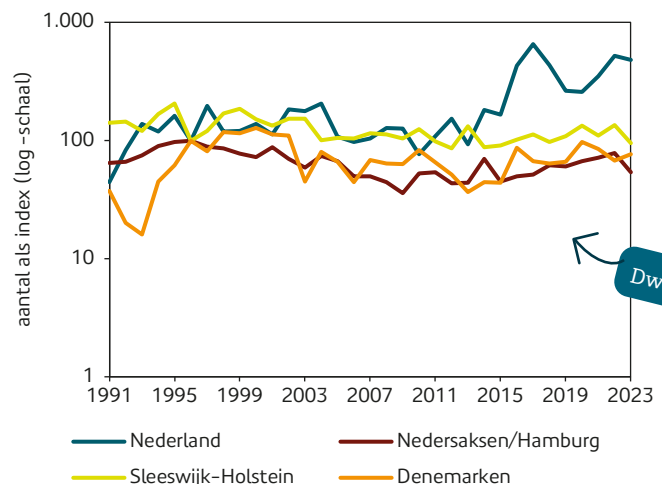
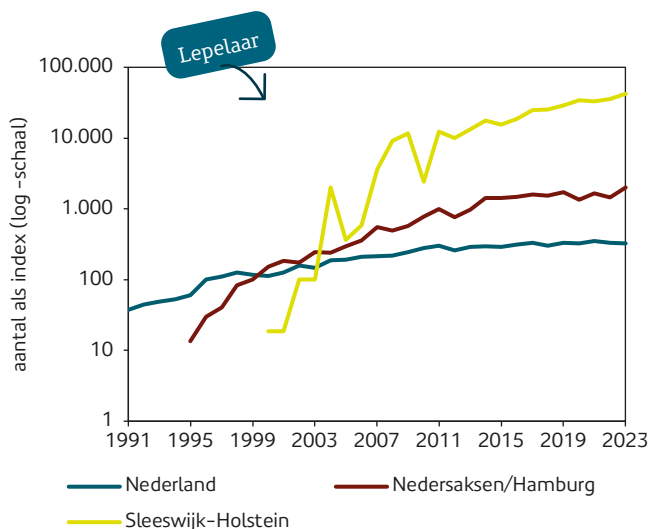
Veel van de genoemde neergaande trends houden aan, maar tegelijkertijd stabiliseren sommige soorten in de Nederlandse Waddenzee op een laag niveau, zoals Scholekster en Tureluur. Sommige soorten beginnen echter recent af te nemen (soms na een eerdere toename), bijvoorbeeld Bergeend en Kleine Mantelmeeuw. Bij de Stormmeeuw is de afname in afgelopen tijd versneld.

Lepelaar en Dwergstern nemen toe

Ondanks de overheersende afnames, laten een paar soorten een toename zien. Groeiende aantallen Lepelaars gebruiken de Nederlandse Waddenzee als springplank voor vestiging in de Waddenzee van Nedersaksen (1995), Sleeswijk-Holstein (2000) en Denemarken (2007). In Nederland is de groei onder invloed van de voedselsituatie inmiddels gestabiliseerd, maar in de andere delen van de Waddenzee zien we nog steeds een opgaande lijn, ondanks lokale uitval door predatie en daaropvolgende verplaatsing van bestaande kolonies. De Dwergstern doet het juist in de Nederlandse Waddenzee en op de stranden van de Waddeneilanden al langer beter dan in Duitsland en Denemarken.

Monitoring ondersteunt actie voor broedvogels

Monitoringgegevens uit de Waddenzee ondersteunen beschermingsinitiatieven zoals het Actieplan Broedvogels van het eerdere Programma Rijke Waddenzee, het programma Wij en Wadvogels van de Coalitie Wadden Natuurlijk en het strandbroedersproject voor groene stranden. Deze initiatieven proberen op verschillende manieren broedhabitat voor kustbroedvogels uit te breiden of beter te beheren, broedplaatsen te vrijwaren van verstoring of predatie. Predatie lijkt vooral langs de vastelandskust een knelpunt; op de eilanden speelt dit minder door het ontbreken van grondpredatoren. In Sleeswijk-Holstein blijkt evenwel de hoge stand van bruine ratten tot massale broeduitval te leiden, ook op afgelegen eilanden.

Trends van Lepelaar en Dwergstern in de internationale Waddenzee en de verschillende landen.

Tegenvallende broedresultaten bij arctische zwanen en ganzen

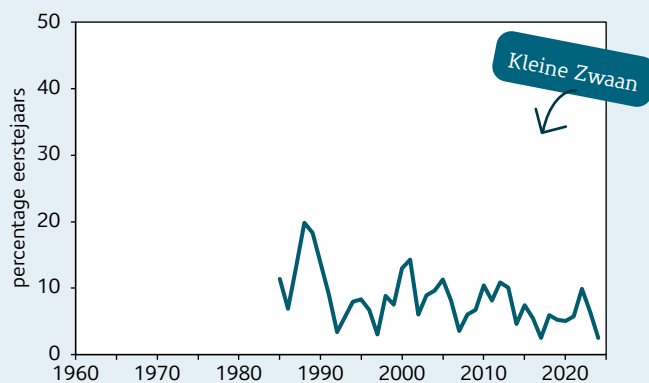
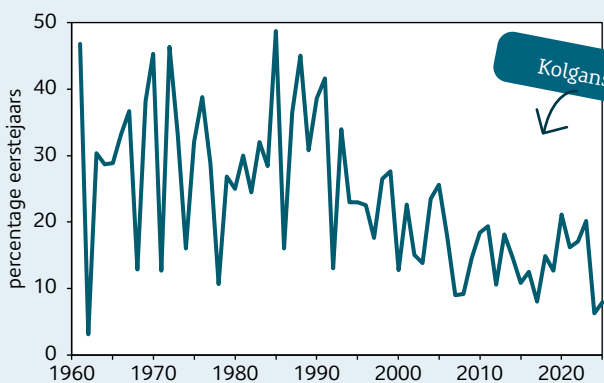
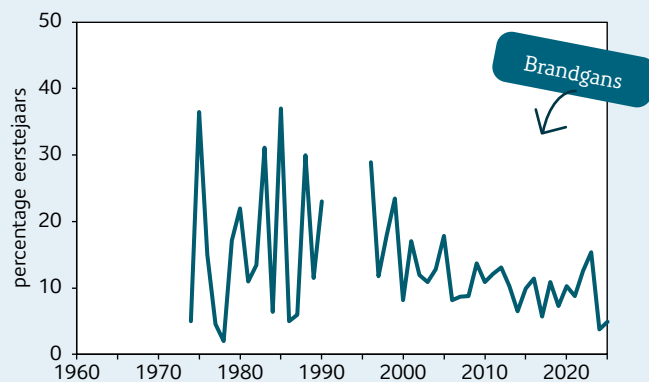
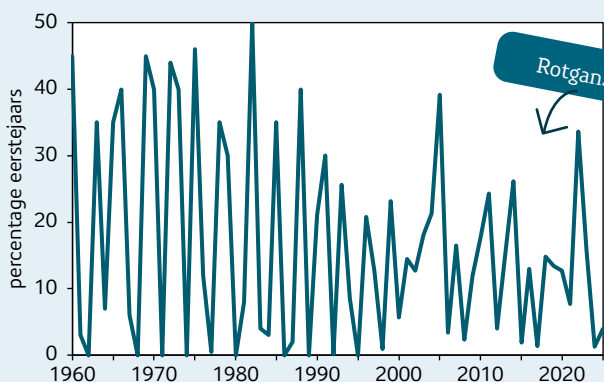
Het Meetnet Watervogels volgt naast aantalsontwikkelingen ook broedresultaten van zwanen en ganzen. Voor de arctische soorten is dit zelfs een goede graadmeter voor de omstandigheden in de vaak ontoegankelijke toendragebieden. Samen met gegevens over jaarlijkse overleving geeft dit inzicht in factoren die de populatieontwikkeling beïnvloeden. Opvallend aan het najaar van 2025 is het lage broedsucces bij een aantal soorten.

Elk najaar tellen specialisten in zoveel mogelijk groepen zwanen en ganzen het aandeel eerstejaars vogels, herkenbaar aan kleed en gedrag. Mede dankzij pioniers als wijlen Leo van den Bergh en Jules Philippona beschikken we in Nederland over unieke gegevensreeksen, tegenwoordig deels internationaal gecoördineerd via specifieke tellingen in meerdere landen.

De langjarige trend in het percentage jonge vogels fluctueert sterk, bij de Rotgans (maar deels ook andere soorten) onder meer door lemmingcycli en daarmee samenhangende predatiedruk. Tegenwoordig keren vrijwel alle arctische soorten met (veel) minder jongen uit de broedgebieden terug dan vóór de eeuwwisseling. Ook goede broedjaren en slechte broedjaren onderscheiden zich tegenwoordig minder van elkaar. Voorlopige resultaten uit het najaar van 2025 laten uitzonderlijk weinig jonge vogels in groepen Kolganzen (7,9% jongen), Brandganzen (4,9%) en Rotganzen (3,9%) zien, een herhaling van de

situatie in najaar 2024: bij de Kolgans behoren beide jaren tot de zes slechtste sinds 1961. Bij de Rotgans is het voor het eerst sinds eind jaren tachtig dat twee opeenvolgende seizoenen zo slecht zijn. Voor de Kleine Zwaan ontbreken nog cijfers maar gezien de overeenstemmende trend met de andere soorten is een mager broedsucces eveneens waarschijnlijk.

In 2024 was het lage aantal jonge ganzen en zwanen waarschijnlijk het gevolg van een uitzonderlijk koud en laat voorjaar op de Russische toendra. Ook zomer 2025 was kouder, zij het minder extreem; in 2024 verhongerden zelfs adulte vogels door voedselgebrek. Broedsucces hangt af van een complex samenspel van factoren zoals timing en omstandigheden van de voorjaartrek, sneeuwsmelt op de toendra, start van het groeiseizoen, conditie van het vrouwtje en de overlevingskansen van de jongen door voedselbeschikbaarheid. In zowel 2024 als 2025 sloeg deze balans kennelijk negatief uit.

▲ Broedsucces van Rotgans, Brandgans, Kolgans en Kleine Zwaan, zoals verzameld in Nederland in het najaar.

Waarom neemt de Boerenzwaluw af?

De Boerenzwaluw is in vijf jaar tijd met een derde afgenomen. Foto: Aldrik Pot

Boerenzwaluwen hebben lastige jaren achter de rug. Tussen 2019 en 2024 kromp de Nederlandse populatie met een derde. Tot op heden blijft herstel uit. Wat ligt ten grondslag aan de plotselinge achteruitgang van deze luchtacrobaat?

Jaarlijks volgen vrijwilligers in het kader van het Meetnet Nestkaarten enkele honderden nesten van Boerenzwaluwen. Met deze nestgegevens kunnen we veranderingen in vogelpopulaties proberen te verklaren. Voor de broedpopulatie van de Boerenzwaluw laten de gegevens van de afgelopen jaren opvallende resultaten zien. Zo is het aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest vanaf 2018 aan de lage kant in vergelijking met de voorgaande jaren (zie figuur hieronder), al ligt dit in 2024 en 2025 weer iets hoger.

Uit de vergelijking met de jaarlijkse aantalsontwikkeling blijkt dat na een jaar met weinig uitgevlogen jongen per succesvol nest vaak een jaar volgt met een lagere terugkeer van broedvogels. Dat suggereert dat het aantal uitgevlogen jongen invloed heeft op veranderingen in de populatiegrootte. Eerdere gegevens, die verzameld waren in het kader van het Jaar van de Boerenzwaluw in 2011, laten zien dat ook de jaarlijkse overleving — vooral die van eerstejaars vogels — een belangrijke rol speelt. Waarom het aantal uitgevlogen jongen in recente jaren lager is en welke andere factoren een rol spelen in de recente afname van de Boerenzwaluw is vooralsnog een mysterie.

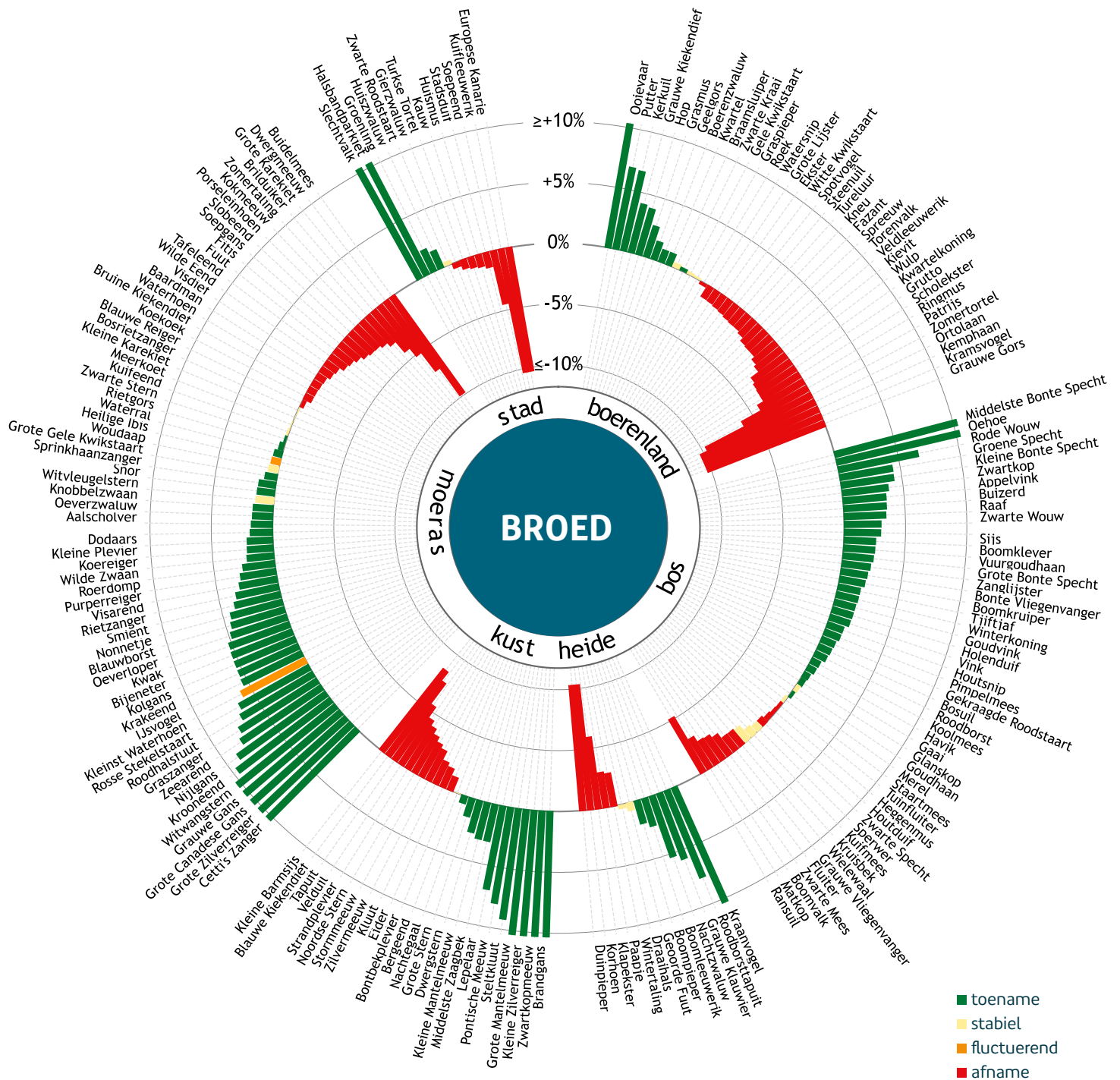
Andere in Nederland broedende zwaluwen (Huiszwaluw en Oeverzwaluw) nemen vooralsnog niet in aantal af, al lijken de aantallen van beide soorten na jaren van toename recent wel te stabiliseren. Wellicht kan een deel van het mysterie van de Boerenzwaluw met ringgegevens worden ontrafeld. Aan de hand van deze gegevens kan de overleving van broedvogels, zoals de Boerenzwaluw, worden vastgesteld.

Het vinden van verklaringen wordt in de laatste jaren steeds moeilijker omdat het aantal nestkaartgegevens van Boerenzwaluwen terugloopt. Op slechts enkele locaties wordt intensief gemonitord. Daardoor is niet alleen de steekproef kleiner – van ruim 500 nestkaarten in de jaren vóór 2022 naar ongeveer 250 in 2024 en 2025 – maar ook de verspreiding over het land. Hierdoor kunnen gegevens uit één regio van grote invloed zijn op de landelijke resultaten. Om de broedprestaties van de Boerenzwaluw te kunnen volgen, is het belangrijk dat meer nestlocaties worden gemonitord. Omdat Boerenzwaluwen vaak met meerdere paren op hetzelfde terrein nestelen, kun je met het volgen van nesten op slechts één of enkele boerderijen al een groot verschil maken.

⚡ Het jaarlijks gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest van Boerenzwaluw, inclusief 95%-betrouwbaarheidsinterval. Gegevens van 2025 zijn nog voorlopig.

De balans po

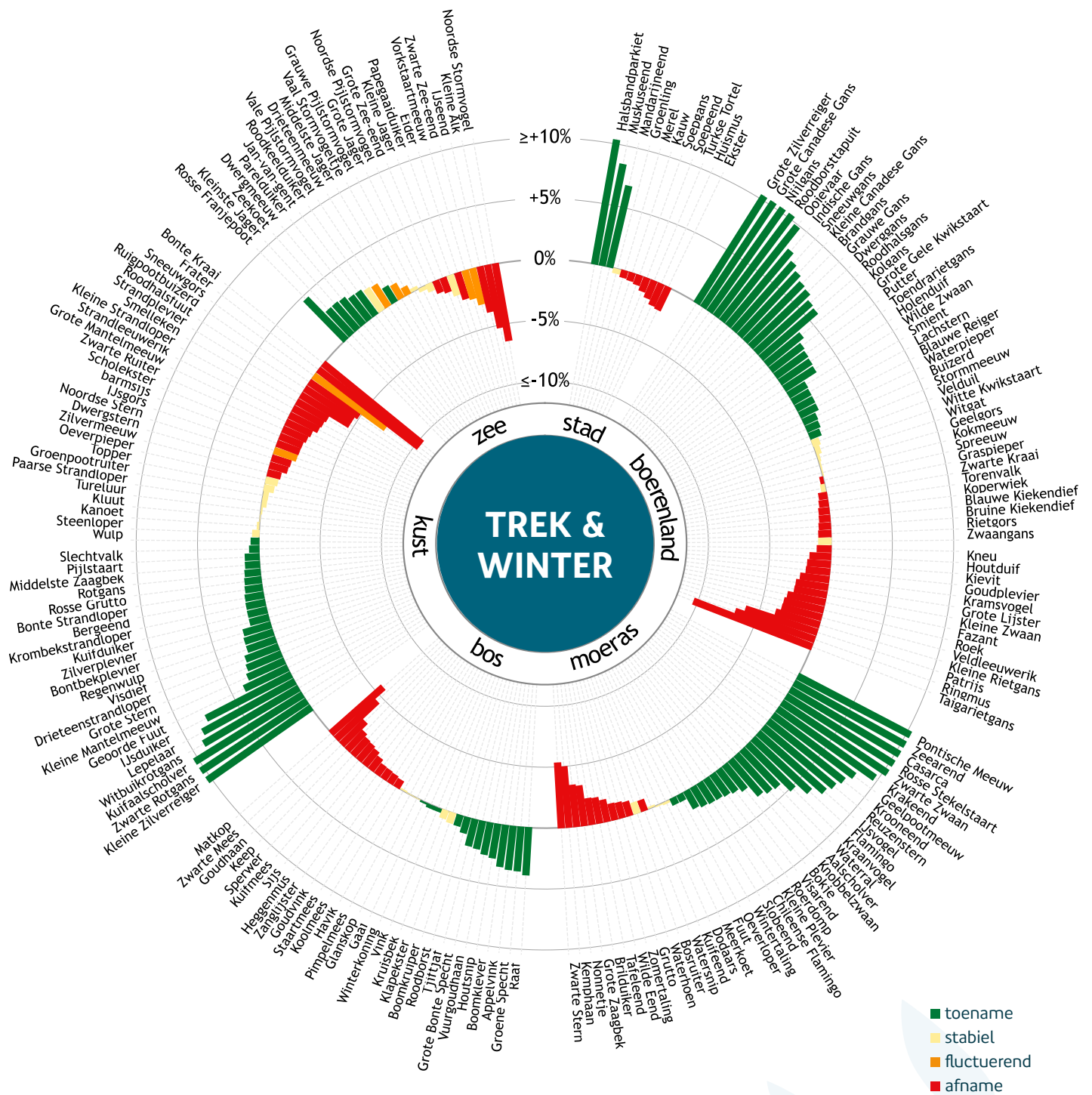

Over de figuren

Aantalsontwikkelingen per soort zoals vastgesteld met de landelijke vogelmeetnetten van Sovon en CBS (Netwerk Ecologische Monitoring). Trends van de broedvogels (links) lopen hier vanaf 1990 en komen uit het Meetnet Broedvogels. De trends van doortrekkers en wintergasten (rechts) lopen vanaf het seizoen 1980/81 en komen uit het Meetnet Watervogels, Meetnet Slaapplaatsen en Punt Transect Tellingproject (PTT). De soorten zijn gegroepeerd naar hun belangrijkste leefgebied. Generalisten zijn arbitrair aan één leefgebied toegekend. Trends

zijn gerangschikt van sterke toename (groen) tot sterke afname (rood). De hoogte van de balkjes is een maat voor de sterkte van de gemiddelde jaarlijkse aantalsverandering. Een waarde van bijvoorbeeld -5% betekent een afname van bijna 80% over 30 jaar. Veranderingen groter dan 10% per jaar zijn omwille van de leesbaarheid afgetopt. Bij de niet-significante trends wordt onderscheid gemaakt tussen stabiele aantallen (geel) en fluctuerende aantallen (oranje).

er leefgebied

Meer weten?

Bekijk onze online vogelinformatie:

- > per soort, landelijk, per provincie, per Natura 2000-gebied: stats.sovon.nl
- > monitoringrapporten: stats.sovon.nl/pub
- > meedoen aan telprojecten: sovon.nl/tellen

Bron: Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, Rijkswaterstaat, CBS, provincies)

Nederland of elders in Europa – waar ben je beter af?

Nederland beslaat slechts 1% van het landoppervlak van de Europese Unie. Een klein land, dat vanwege het gevarieerde landschap, het milde winterklimaat, de Delta en de Waddenzee veel verschillende broedvogels herbergt. Welke ontwikkelingen laten de populaties zien en zijn er verschillen met andere delen van Europa?

⌘ Ringmussen. Foto: Wies Vink

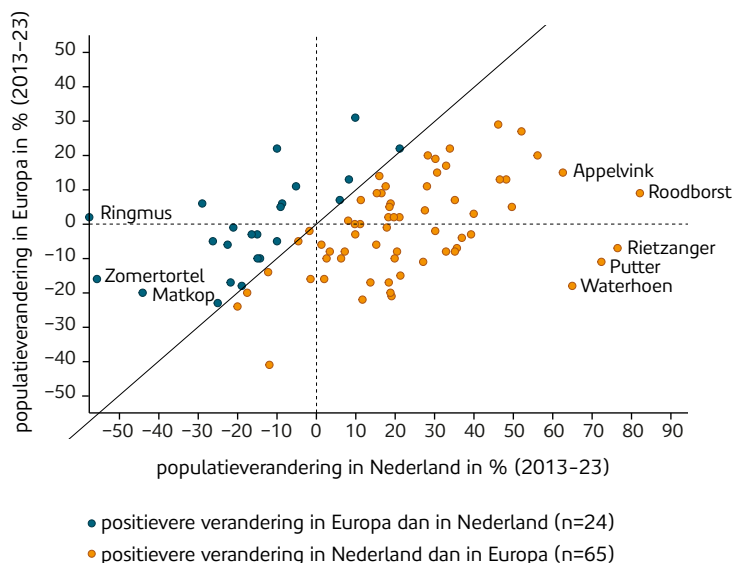
Veel broedvogels in Europa staan onder druk. Tussen 1980 en 2009 verdween bijna een half miljard individuen, zo berekenden onderzoekers op basis van broedvogeltellingen in een groot deel van het continent. Een forse afname, waarbij een opvallend verschil te zien is tussen algemene en schaarsere soorten. Veel algemene soorten, zoals de Huismus en Spreeuw, nemen af terwijl populaties van schaarse soorten vooral groeien.

Het zwaartepunt van de afnames ligt in het boerenland, waar intensivering van het landgebruik, bemesting en gebruik van pesticiden een grote negatieve invloed hebben op de aantallen broedvogels. Ook oprukkende bebouwing resulteert in het algemeen in afnames. Er zijn echter grote verschillen tussen soorten, leefgebieden en landen te zien. Niet overal overheersen afnames. Waar in Europa de totale biomassa aan vogels ook sterk slonk, is dat in Nederland bijvoorbeeld niet het geval. Er zijn namelijk ook profiteurs van de veranderende omstandigheden, zoals Grauwe Ganzen. Zij floreren juist door het groter wordende oppervlak van rietmoeras en het vele snelgroeende gras in het aangrenzende (boeren)land.

Verschillen

Broedvogeltellingen uit dertig Europese landen worden samengebracht in het *Pan-European Common Bird Monitoring Scheme* (PECBMS), dat zich richt op algemeen voorkomende broedvogels. Voor 168 soorten levert dit betrouwbare Europese trends op. Deze soorten worden in principe in steekproefgebieden gemonitord. Als we deze trends vergelijken met die van Nederland, zien we opvallende verschillen. Bij de 89 soorten die ook in Nederland via steekproefgebieden worden gemonitord, konden we het verschil in populatieverandering in de periode 2013–23 bekijken (figuur 1). Het gaat dan om soorten die zowel in Nederland als elders in Europa voorkomen en waar genoeg gegevens van zijn. Bij 24 soorten broedvogels zijn de ontwikkelingen op korte termijn negatiever in Nederland dan in Europa. 65 soorten hebben een positievere ontwikkeling dan in Europa. In recente jaren lijkt de balans dan ook in het voordeel van ons land uit te vallen. Dat zou je niet verwachten in een land met zeer intensieve landbouw en een steeds meer bebouwing.

De verschillen tussen de Nederlandse en Europese trends zijn niet eenvoudig te duiden en variëren per soort. Ook is het goed om rekening te houden met het feit dat soorten die recent vrijwel helemaal zijn verdwenen uit ons land niet meer meegewogen kunnen worden, zoals de Grauwe Gors en Europese Kanarie. Soorten die verschijnen laten meestal juist een sterk positieve trend zien. Bedenk hierbij dat het om een relatief korte reeks van jaren gaat en dat een verschijnende soort per definitie eerst zal toenemen, waardoor veranderingen op lange termijn soms een heel ander perspectief geven. Ook gaat het bij verschijnende soorten vaak nog om kleinere aantallen. Het gaat bij de uiteenlopende ontwikkelingen in Europa niet om scoreborden, maar om het vinden van verklaringen voor deze interessante verschillen.

Figuur 1. Populatieverandering (in %) tussen 2013 en 2023 van 89 soorten broedvogels in Europa en Nederland. Let op: het kan hierbij om toe- én afnames gaan.

Vuurgoudhaan

Sinds een uitbreidingsgolf vanuit Centraal-Europa broedt de Vuurgoudhaan ook in ons land in de sparrenbossen en gemengde bossen met een enkele spar en klimop. De recente toename van gemiddeld 7,1% per jaar volgt op een dip in de decennia rond de eeuwwisseling, die vooral wordt toegeschreven aan het wegwijnen en kappen van sparrenbos en de omvorming naar loofbos. De precieze oorzaken van de huidige populatiegroei van dit kleine vogeltje, zo'n 5 gram van gewicht, zijn niet helemaal duidelijk. Zachte winters lijken in ieder geval van invloed op de snelheid van deze groei, waarschijnlijk doordat de overlevingskansen dan groter zijn. De Europese stand is al lange tijd stabiel; de hoogste dichtheden zijn te vinden zijn in hellingbossen met veel naaldbomen in de Pyreneeën en Alpen.

Goudhaan

In tegenstelling tot zijn nauwe verwant de Vuurgoudhaan is de Goudhaan sterk op zijn retour in Nederland. De hogere zomertemperaturen en droogte verzwakken de fijnspar, een belangrijke boomsoort voor de Goudhaan. Ook andere naaldbomen hebben het zwaar. Daardoor krijgen insecten die deze bomen schade toebrengen meer vat. Eenvormige bosvakken met kwijnende fijnsparren worden vaak gekapt en omgevormd naar gevarieerder bos. Het verdwijnen van leefgebied zorgt in grote delen van Europa voor afnames van broedende Goudhaantjes. Waarschijnlijk spelen er ook nog andere problemen voor deze kleine insectenetters, denk bijvoorbeeld aan een verminderd voedselaanbod, maar daar is weinig over bekend. De Goudhaan gaat in Nederland recent met ruim 5% per jaar achteruit – bijna twee keer zo snel als in de rest van Europa. Kennelijk zijn de problemen bij ons nog groter dan elders.

♠ Vuurgoudhaan. Foto: Bennie van den Brink

Bosvogels

Onder de soorten met een positievere trend in Nederland zijn opvallend veel vogels te vinden die vooral in loof- en gemengd bos broeden. Er is steeds meer dood hout en monotoon naaldbos wordt steeds vaker omgezet naar loofbos of gemengd bos. Daarnaast worden de bossen – in Nederland praktisch allemaal aangeplant – steeds ouder. Bij spechten, die honkvast zijn, is te verwachten dat de veranderingen één op één samenhangen met de toestand van het bos. Naast Grote Bonte Spechten profiteren ook Kleine Bonte Spechten van het steeds ruimere aanbod van wat oudere loofbomen. Niet in alle oudere bossen neemt de stand toe, maar de uitbreiding is evident. Veel wat jongere bosgebieden in Brabant en Flevoland raakten ook bezet, evenals de duinstreek.

Middelste Bonte Spechten hebben vanuit Duitsland hun leefgebied uitgebreid en hebben in Nederland, naast oudere eikenbossen, ook bomenlanen met andere boomsoorten ontdekt. Het gaat spechten in Nederland vrijwel overal goed af, terwijl in sommige andere landen grootschalige kap, fragmentatie en hete zomers juist voor slechtere omstandigheden zorgen. Dat niet alle bosvogels profiteren van veranderingen in het bos, laten de Goudhaan en Zwarte Mees zien. In Nederland namen beide soorten op lange termijn sterker af dan in Europa – waar over de bank genomen een matige afname te zien is. Beide broedvogels zijn naaldbosbewoners. Door de bosomvorming, het afsterven van fijnsparren en vermoedelijk ook door verslechtering van bossen op zandgronden, hebben deze kleine vogels het bij ons zwaarder dan in noordelijk Europa. In het algemeen namen bosvogels in Nederland in de afgelopen twaalf jaar toe, in tegenstelling tot ons omringende landen.

Boerenland

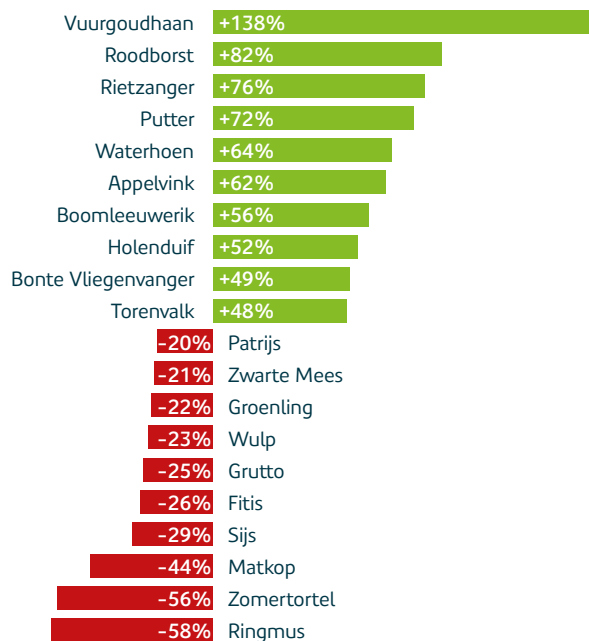
Zowel in Europa als in Nederland laat de groep vogels die in het boerenland broedt de grootste afname zien. Soorten van open grasland laten de grootste verschillen zien ten opzichte van heel Europa. Zo nemen Grutto's, Kieviten en Wulpen in Nederland sterker af. Ook enkele zaadeters staan in de top 10 van dalers ten opzichte van Europa (figuur 2). De Europese trend van de Ringmus stabiliseerde recent, mede dankzij toenames in Oostenrijk, Zwitserland en Finland, terwijl de achteruitgang in Nederland en aangrenzende landen voortduurt. Waarschijnlijk spelen de intensieve landbouw en het pesticidgebruik een belangrijke rol in deze afname. Het voedselaanbod in de vorm van tarweoogstresten, onkruidzaden en insecten is sterk gedaald en er zijn aanwijzingen dat te weinig mussen de winter overleven. Waar in landen als Denemarken, Tsjechië en Europees Rusland nog volop Ringmussen te vinden zijn, valt het in Nederland tegenwoordig op als er nog ergens een groepje Ringmussen huist. De soort staat symbool voor een groep broedvogels die ooit zeer talrijk was, maar nu schaars wordt.

⚠ In Nederland mislukken de nesten van de Bruine Kiekendief vaak door predatie. Foto: Thijs Glastra

⚠ De Bosrietzanger profiteert onder andere van uitbreiding van het moerasoppervlak door natuurontwikkeling. Foto: Bennie van den Brink

⚠ *Figuur 2. Top 10 van broedvogels die in steekproefgebieden (BMP, MAS, MUS) worden geteld en die de grootste verschillen met de Europese ontwikkeling laten zien in de periode 2013-23. Weergegeven is de totale toe- of afname in Nederland in deze periode.*

Moeras

In Nederland nemen de meeste moerasvogels zowel op korte (sinds 2013) als lange termijn (sinds 1990) toe. Twee processen spelen daarbij een belangrijke rol, naast vele andere factoren. De meeste broedvogels die in de Sahel overwinteren laten een gestaag herstel zien na de extreme droogte in deze overwinteringsgebieden in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Dat herstel is ook elders in Europa te merken, al zijn er verschillen. Zo schommelt de stand van de Rietzanger op Europese schaal, terwijl de soort in Nederland nog sterk toeneemt. Het tweede belangrijke proces, uitbreiding van moerasoppervlak door natuurontwikkeling in Nederland, speelt deze soort duidelijk in de kaart. Ook de Bosrietzanger, die bij ons een positievere trend laat zien dan in Europa, heeft mede daardoor de wind in de rug. De soort profiteert bijvoorbeeld van ruigtes in extensief beheerde uiterwaarden en andere natuurontwikkeling. De meeste rietvogels floreren in Nederland, maar dat geldt niet voor de Bruine Kiekendief. Door verdroging van rietvelden worden hun nesten beter bereikbaar voor roofdieren, waardoor ze vaker mislukken door predatie. Ook is dit nog altijd een sterk vervolgde soort: er zijn nog steeds nesten die opzettelijk door mensen vernield worden. De afname in ons land is iets sterker dan in Europa.

Trends van zeevogels

Het Nederlandse deel van de Noordzee vormt een flinke taartpunt, die reikt tot ongeveer het midden van de Doggersbank. Dit zeegebied vormt een belangrijk leefgebied voor een aantal vogelsoorten, van echte 'pelagische' zeevogels, zoals Jan-van-gent en Drieteenmeeuw, tot meer kustgebonden soorten zoals Roodkeelduiker, sterns en zee-eenden. Hoe het deze vogels op zee vergaat, blijft voor velen 'uit zicht' maar sinds een aantal jaren worden binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) voor vrijwel alle hier voorkomende soorten trends berekend.

De trends worden gebaseerd op verschillende gegevensbronnen. Belangrijkste zijn de tellingen die zes keer per jaar vanuit een vliegtuig langs vaste trajecten boven de gehele Nederlandse Noordzee worden uitgevoerd. Niet alle soorten worden tijdens die vluchten in voldoende grote aantallen gezien om trends voor te kunnen berekenen. Sommige daarvan worden meer waargenomen tijdens zeetrekellingen die door vrijwilligers worden uitgevoerd vanaf tientallen telposten langs de kust. Ook die gegevens worden tegenwoordig betrokken bij de berekening van landelijke trends voor niet-broedvogels. Voor een aantal soorten wordt één gegevensbron gebruikt (bijvoorbeeld de vliegtuigtellingen voor Zeekoet en Alk, de zeetrekellingen voor de kleinere jagers en Dwergstern), voor andere een combinatie van die twee, zoals voor Roodkeelduiker, Grote Jager en Dwergmeeuw. Voor soorten die zowel op de Noordzee als op het land en grote wateren binnen de kustlijn voorkomen worden gegevens van de watervogeltellingen en de vliegtuigtellingen gecombineerd.

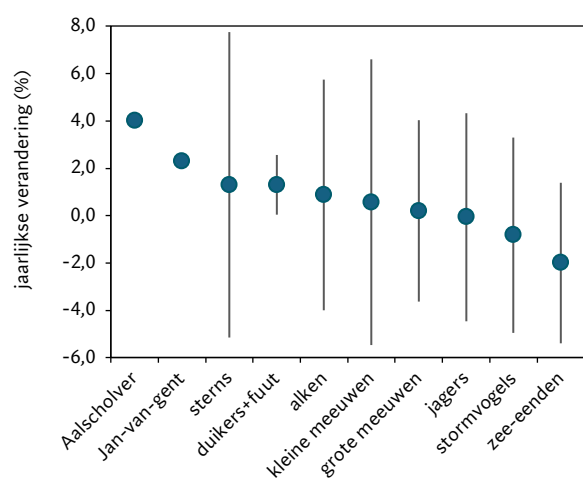
Aantalsontwikkeling

Uiteraard laten verschillende zee- en kustvogels nogal uiteenlopende aantalsontwikkelingen zien, maar een paar grote lijnen zijn te schetsen. Kijkend naar taxonomische soortgroepen en de lange termijn (sinds 1980) laten vooral Aalscholver en Jan-van-gent een flinke toename zien, maar ook bij de meeste andere soortgroepen is de langetermijntonwikkeling gemiddeld licht positief of stabiel. Opvallende uitzonderingen zijn Zwarte en Grote Zee-eend (waarvan de aantalsontwikkeling deels samenhangt met het voorkomen van schelpdierbanken voor de kust), en de stormvogelachtigen en jagers, die tegenwoordig gemiddeld een stuk minder worden gezien vanaf de kust dan enkele decennia geleden. Overigens met uitzonderingen, want in september 2025 werd bijvoorbeeld een nieuw landelijk dagrecord voor Noordse Pijlstormvogel gezet. Bij de trendberekening wordt rekening gehouden met het voorkomen van de stormachtige weeromstandigheden waarbij deze soorten in het zicht van de kust komen (zie Vogelbalans 2024).

Zelfs dan kunnen de aantallen van deze soorten sterk variëren, waarbij details van het weer (windrichting en herkomst van de stormdepressies) een rol zullen spelen maar ook variatie in de aantallen vogels die op dat moment in de zuidelijke Noordzee verblijven, soms gedurende een korte periode.

Vogelgriep

Een bijzonder fenomeen waarmee verschillende zeevogelsoorten de afgelopen jaren te maken hadden, waren de groot-schalige uitbraken van vogelgriep (HPAI) in broedkolonies, bijvoorbeeld in 2022. Met name bij Grote Jager, Jan-van-gent en Grote Stern was de sterfte onder volwassen broedvogels tientallen procenten. Bij Grote Jager en Grote Stern is die sterfte ook terug te zien in de Nederlandse indexen voor de laatste twee seizoenen. Van de Jan-van-gent waren in het eerste seizoen na de uitbraak (2022/23) de aantallen wel een stuk lager dan daarvoor, maar in 2023/24 juist buitengewoon hoog. Hoewel het broedsucces in dat jaar weer vanouds was, kan van een compleet herstel van de aantallen toen nog geen sprake zijn geweest. Lokale voedselbeschikbaarheid, zoals veel vis voor onze kusten, kan bijvoorbeeld ook van invloed zijn op de getelde aantallen.

▲ Trends (gemiddelde jaarlijkse verandering sinds 1980 of 1990) van soortgroepen zee- en kustvogels. De foutbalken geven de variatie (standaarddeviatie) van de trends van verschillende soorten binnen een groep weer.

Jan-van-gent. Foto: Caroline van Oostveen

Telreeksen door de tijd

Al decennialang worden in Nederland systematisch broedvogeltellingen uitgevoerd. Vrijwilligers en onderzoekers brengen jaarlijks miljoenen waarnemingen samen, waardoor we trends kunnen volgen die anders onbekend zouden blijven. Deze gegevens vormen een onmisbare basis om veranderingen in vogelpopulaties te begrijpen, oorzaken te achterhalen en effectief beleid te ontwikkelen.

Dankzij langdurige monitoring weten we niet alleen welke soorten voor- of achteruitgaan, maar ook hoe ingrijpende processen zoals klimaatverandering, landgebruik, stedelijke vernieuwing en natuurbeheer hun stempel drukken op onze vogelgemeenschappen. Indrukwekkende voorbeelden van langlopende telreeksen zijn die van Alkmaar, de Gelderse Poort en Zuid-west-Drenthe. Allemaal worden ze al decennialang uitgevoerd en gedocumenteerd, alleen de aanpak per reeks verschilt.

Zestig jaar stadsvogelinventarisatie van Alkmaar

Vogels in het stedelijke gebied vallen vaak niet onder de directe belangstelling van vogelaars. Van vogelsoorten die vooral in de stad voorkomen, zijn de historische aantalsontwikkelingen daarom vaak niet goed bekend. Bovendien kunnen deze ontwikkelingen afwijken van landelijke trends, die vooral zijn gebaseerd op tellingen in het buitengebied. In Alkmaar worden sinds 1984 wel alle broedvogels geteld, een inventarisatie die daarna elke tien jaar herhaald is. In 2023 en 2024 is voor de vijfde keer een inventarisatie uitgevoerd in dit stedelijke gebied. Voor ons land is daarmee een unieke reeks tot stand gekomen.

Stadsvogels in stadsbiotopen

Alle in de stad voorkomende biotopen werden tijdens de inventarisaties onderzocht: woonwijken, bedrijventerreinen, sportvelden, parken en stadswateren. In 2023 en 2024 zijn in Alkmaar 86 soorten broedvogels vastgesteld, met in totaal 13.500 territoria. Hiervan zijn de Merel, de Kauw en de Koolmees het meest algemeen, met elk meer dan 1000 territoria. Van de meest uitgesproken stadsvogels is de Stadsduif met slechts 31 getelde individuen ronduit schaars, en is de Gierzwaluw over de afgelopen twintig jaar opvallend stabiel in aantal (schommelend tussen 289 en 315 paren).

Verschenen en verdwenen

Bij deze inventarisatie zijn in Alkmaar zeven nieuwkomers vastgesteld: vogelsoorten die hier voor het eerst als broedvogel voorkomen. Hiertegenover zijn 14 broedvogelsoorten verdwenen. De verandering in het broedvogelbestand van Alkmaar weerspiegelt voor een deel de ontwikkelingen van vogelpopulaties in Nederland. Over de Kuifleeuwerik bijvoorbeeld schrijven de auteurs in *De vijfde Stadsvogelinventarisatie van Alkmaar*: 'Zoals zo vaak met algemene soorten duurt het even voor je beseft dat ze opeens verdwijnen. In Alkmaar werden de laatste Kuifleeuweriken in 2001 gezien. De Kuifleeuwerik is niet meer, niet in Alkmaar, niet in Noord-Holland en niet meer in Nederland'. Verderop relativeren zij: 'Er zullen altijd soorten zijn waar het goed mee gaat en waar het niet goed mee gaat.'

⤴ Foto: Fred Hustings

Nieuwkomers

De broedvogels die voor het eerst zijn vastgesteld in Alkmaar, zijn voornamelijk soorten die ook landelijk in de lift zitten, zoals de Lepelaar ('grote verassing'), de Buizerd ('niet onverwacht') en haast als vanzelfsprekend de Cetti's Zanger. Na jaren van aanwezigheid heeft de Halsbandparkiet zich inmiddels definitief als broedvogel gevestigd, nadat de eerste broedpoging in 2015 werd 'verijdeld door Kauwen'. Een fenomeen dat ook bekend is uit andere steden. De komst van een nieuwe exoot wordt in de regel met argusogen bekeken. Maar de soorten waarvoor doorgaans het meest wordt gevreesd bij het verschijnen van Halsbandparkieten – de Grote Bonte Specht en de Boomklever – nemen in Alkmaar nog steeds toe, zowel in aantal als in verspreiding.

Afwijkende trends

Bij de Alkmaarse soorten die de landelijke trend volgen – zowel toenemend als afnemend – spelen waarschijnlijk dezelfde onderliggende oorzaken als in heel Nederland. Maar er zijn ook soorten die in Alkmaar een afwijkende trend laten zien. Zo is bijvoorbeeld vastgesteld dat de Wilde Eend in Alkmaar twee maal sneller in aantal achteruitgaat dan de toch al alarmerende landelijke achteruitgang. De Huismus die landelijk opkrabbelt na de grote achteruitgang aan het eind van de twintigste eeuw, doet dat in Alkmaar niet. Een zorgelijke ontwikkeling, omdat de oorzaken hiervan waarschijnlijk in Alkmaar zelf liggen. Stedelijke reeksen als die van Alkmaar winnen aan belang naar mate het tellen langer wordt voortgezet. Het tellen gaat ook in de toekomst door en hopelijk zullen nieuwe ontwikkelingen in Alkmaar worden vastgelegd met een volgende inventarisatie in 2034.

Sommige algemene soorten verdwijnen langzaam met de tijd. Zo ook de Kuifleeuwerik, waarvan in 2001 de laatste werd gezien in Alkmaar. Inmiddels is de soort helemaal uit Nederland verdwenen.

♠ Kuifleeuwerik. Foto: Thijs Glastra

Vijftig jaar broedvogels tellen in de Gelderse Poort

De Gelderse Poort is een uniek natuurgebied in het oosten van ons land, waar de Rijn door een 'poort' in de stuwwal ons land binnenstroomt en zich aftakt in de Waal en het Pannerdensch Kanaal. Het gebied bestaat uit uiterwaarden, moerassen, rivieren en oobossen, die samen een dynamisch landschap vormen met grote biodiversiteit. Het water krijgt de ruimte, waardoor natuurlijke processen zoals overstromingen en begrazing het landschap bepalen.

In het gebied broeden inmiddels meer dan 160 soorten broedvogels, wat uitkomt op 80% van de Nederlandse broedvogelsoorten. Al in de jaren zestig vonden de eerste broedvogelinventarisaties plaats. Vanaf halverwege de jaren zeventig werden deze met regelmaat en in uitgebreide vorm herhaald, vanaf 1990 zelfs jaarlijks. Deze jarenlange inspanning heeft waardevolle informatie opgeleverd over de effecten van de natuurontwikkelingen in het gebied op de broedvogels.

Profiteren van natuurontwikkeling

Sinds 1986 is zo'n 12.000 hectare uiterwaardengebied in de Gelderse Poort tot natuur omgevormd. Er kwamen nevengeulen, er ontstonden oobossen, de rivier kreeg meer ruimte en er ontstonden nieuwe landschappen. Bemeste akkers en weilanden veranderden in stuivende duinen en ruige bloemrijke velden met jaarrond buiten levende grazers. Bijna alle broedvogels van ruigte en struweel hebben geprofiteerd van dergelijke natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Hun populaties zijn sinds halverwege jaren negentig gemiddeld verdrievoudigd. De Roodborsttapuit en Putter zijn het sterkst toegenomen, maar ook de Grasmus, Bosrietzanger, Spotvogel en Braamsluiper zijn buitendijks veel talrijker geworden.

Onlangs verscheen het boek *Gelderse Poort - veranderend rivierenland*. Ga voor meer informatie naar sovon.nl/gelderse-poort

♣ Roodborsttapuit. Foto: Thijs Glastra

Broedvogels van (riet)moeras lijken overigens niet van de natuurontwikkeling te profiteren. Ze namen gemiddeld af sinds 1991, al herstelden de aantallen in de afgelopen jaren, onder andere door enkele jaren met natte omstandigheden. Ook de broedvogels van water en open moeras laten dergelijke trends zien. Wat opvalt is dat het recente herstel, zoals bij de moerasvogels, uitblijft bij de watervogels. Ook de kleine en gemêleerde groep van 'echte' pionierssoorten profiteerde niet van natuurontwikkeling buitendijks. De Oeverzwaluw is de positieve uitzondering: een aantal grote kolonies hebben zich gevestigd in de uiterwaarden en in de Rijnstrangen, al is dit voornamelijk in zanddepots.

Herstel nog onvolledig

Op basis van de broedvogeltellingen kan geconcludeerd worden dat het herstel van de rivierkarakteristieke broedvogelgemeenschap in de Gelderse Poort nog onvolledig is. Tegen de verwachting in profiteerden water- en moerasvogels en pionierssoorten in de uiterwaarden niet van natuurontwikkeling. Voor de water- en moerasvogels is dit in contrast met bijvoorbeeld het succes van grootschalig beekdalherstel langs het Peizerdiep en de Hunze in Noord-Nederland. Voor de pioniers is dit in contrast met rivierherstel langs de Maas, waar bijvoorbeeld grote kolonies Oeverzwaluwen nestelen in tijdens hoogwaters afgekalvde oevers.

Wat in de huidige situatie vanuit ecologisch perspectief vooral ontbreekt, zijn natte overstromingsvlakten; lage delen die bij hoogwater overstromen en in voorjaar en vroege zomer enkele maanden onder water blijven staan door het water langer vast te houden. Op zulke vlaktes is water ondiep, staat stil en zakt geleidelijk weg. Hier bouwt zich in korte tijd een grote biomassa van ongewervelden op, een stevige voedselbasis voor vogels.

Toekomstbestendig rivierengebied

De ontwikkelingen in de Gelderse Poort staan niet stil. Met de *Programmatiese Aanpak Grote Wateren* (PAGW) willen de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) verder bouwen aan een robuust en toekomstbestendig rivierengebied in 2050. De ambitie is om de water- en natuurkwaliteit verder te verbeteren, gebieden meer met elkaar te verbinden en de natuurlijke processen, zoals het kunnen overstromen van de rivier, meer ruimte te geven. Monitoring van broedvogels zal dus ook de komende decennia van belang blijven om de effecten van deze maatregelen te kunnen bepalen.

Zestig jaar tellen in Zuidwest-Drenthe

Op het gebied van broedvogels is Zuidwest-Drenthe, met Natura 2000-gebieden het Drents-Friese Wold, Dwingelderveld en Holtingerveld, een van de best onderzochte gebieden in Nederland. Al in het voorjaar van 1967 begon Arend van Dijk, nestor van de broedvogelmonitoring in Nederland, met onderzoek naar de broedvogels in dit natuurrijke gebied. Arend telde samen met vele andere vogelaars zestig jaar lang. In 1981 nam Joop Kleine een deel van de inventarisatie over; samen dragen ze al vijftig jaar bij aan deze indrukwekkende en unieke telreeks.

Veranderend landschap

Agrarisch gebied, heide, bos en bebouwing karakteriseren al eeuwenlang het landschap van Zuidwest-Drenthe. Aan het eind van de jaren zestig vormden de verschillende landschappen in Zuidwest-Drenthe nog een redelijk samenhangend geheel. Elk type landschap had zijn eigen broedvogels en deze territoria tezamen bedekten het hele gebied. Inmiddels is het Drentse landschap veranderd. Zo zijn naaldbossen omgevormd naar meer gemengde bossen. De meeste heidevelden zijn vernat en door beheer opengehouden door begrazing, plaggen, maaien en deels niet meer toegankelijk voor publiek. Het agrarische gebied is verdroogd en het gebruik is geïntensiveerd. Kleine bosjes die werden aangeplant zijn uitgegroeid tot bossen. Op voormalige cultuurgronden is sinds begin jaren zeventig nieuwe natuur gecreëerd met moerasvorming en hooilanden. De bebouwing in dorpen en recreatieparken is uitgebreid met meer groen.

Broedvogels

Veel van de veranderingen in afgelopen zestig jaar in de broedvogelpopulaties kunnen door de veranderingen in landschap worden verklaard. Op de zandgronden en in de veengebieden in Zuidwest-Drenthe werden van 1968 tot 2024 186 broedvogelsoorten vastgesteld, waarvan de helft jaarlijks broedde en bijna een derde in meer dan de helft van de jaren. Het resterende aandeel soorten broedde onregelmatig of incidenteel. Het tegenwoordige totale aantal broedvogels is niet per se afgenomen, maar de soorten en hun verspreiding zijn wel veranderd. Vooral in het agrarisch gebied zijn gaten gevallen. Sommige soorten, zoals de Watersnip en Grauwe Klauwier verdwenen uit het boerenland, maar vestigden zich in de nieuwe natuur. Voor andere boerenlandsoorten, zoals de Grutto en Wulp bood die nieuwe natuur geen alternatief. Zij zijn vrijwel verdwenen uit het gebied. Ook op de heide en in de bossen

♣ In de jaren zeventig huisvestte Zuidwest-Drenthe nog enkele honderden Korhoenen, sinds 1986 is de soort compleet verdwenen. Foto: Dominique Arnhem (fotoarchief het Vogeljaar)

veranderde het beeld. Op de heide maakten Korhoenders plaats voor Nachtzwaluwen en Kraanvogels en in de bossen verdwenen Zomertortels en Ransuilen, terwijl nieuwe bewoners zoals Appelvinken, Bosuilen en Oehoes hun intrede deden. Niet alle veranderingen zijn lokaal te verklaren; sommige hebben te maken met ontwikkelingen ver weg, of zelfs met processen die eeuwen geleden begonnen.

Toekomst

Hoe ziet de toekomst eruit? Klimaatverandering en strengere milieuregels maken vooral de toekomst van boerenlandvogels onzeker, en het herstel van natuurwaarden in het boerenland vergt veel inzet. Het is van groot belang dat deze langdurige telreeksen voortgezet wordt, zodat de gegevens kunnen worden gebruikt om ecologische vraagstukken te beantwoorden. Dit benadrukt opnieuw de waarde van de inzet door vrijwillige tellers.

Onlangs verscheen het boek *Van Korhoen tot Kraanvogel*. Ga voor meer informatie naar sovon.nl/van-korhoen-tot-kraanvogel

Op de Drentse heide maakten Korhoenders plaats voor Nachtzwaluwen en Kraanvogels.
Foto: Harvey van Diek

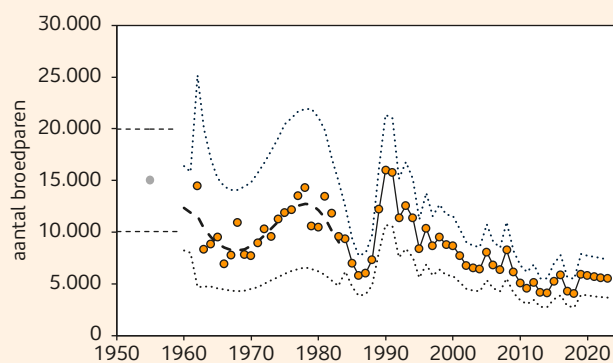
Oude telreeksen in huidige tijden

De vele telreeksen die Sovon verzamelt in het kader van haar telprojecten, zoals de broedvogeltellingen, leveren goede indicaties voor veranderingen in de aantallen vogels. Deze aantallen worden uitgedrukt in jaarindexen – relatieve verschillen ten opzichte van een referentiejaar. Voor de meeste soorten zijn op jaarlijkse basis indexen beschikbaar via het Meetnet Broedvogels, die doorgaans teruggaan tot de jaren tachtig. Sovon heeft echter ook van de jaren daarvoor gegevens, teruggaand tot de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Dat zijn deels aantalsschattingen van de totale populatiegrootte, zoals voor sommige koloniesoorten en zeldzame broedvogels. Deze schattingen zijn niet alleen voor de diverse atlasperiodes maar ook in de jaren daarbuiten.

Voor veel algemene soorten beschikken we over jaarlijkse indexen in de periode van 1960 tot 1990. Door het verzamelen van honderden extra telreeksen in allerlei proefvlakken die startten in de zestiger jaren, konden we rond de eeuwwisseling ten tijde van het verschijnen van de Atlas van de Nederlandse Broedvogels trends presenteren voor deze jaren. Door het koppelen van deze 'oude tijdreeksen' aan de huidige 'officiële' cijfers hebben we tijdreeksen die meer dan zestig jaar beslaan. Dit zijn, zoals gezegd, relatieve getallen. Door deze indexen te koppelen aan de atlasschattingen voor de totale populatiegrootte kunnen we deze omzetten in een reeks met aantalsschattingen. Op basis hiervan en de soms al bestaande

oude schattingen is het mogelijk om een indicatie te geven voor de populatiegroottes in de jaren vijftig. Dat is van belang voor het opstellen van Rode Lijst-rapportages en het bepalen van de Staat van Instandhouding.

Tevens bieden deze lange reeksen meer perspectief bij het beoordelen en verklaren van aantalsveranderingen die zich hebben voorgedaan in de afgelopen decennia. Zo hebben veel soorten grote veranderingen ondergaan in de periode tussen 1950 en 1980, en die komen hiermee in beeld. De resultaten worden gebruikt voor allerlei soortspecifieke studies, zoals de rapportages in het kader van 'Jaar van...'. Zo is in onderstaande figuur de trend van de Torenvalk, vogel van het jaar 2025, weergegeven.

▲ *Tijdreeks van de broedpopulatie Torenvalken in Nederland.*

Gierzwaluw in beweging

De Gierzwaluw staat bekend als een zeer plaatstrouwe stadsvogel, maar klopt dat eigenlijk wel? Tot voor kort bestonden weinig harde getallen over het effect van stedelijke vernieuwing op de ruimtelijke verspreiding en populatieontwikkeling van de Gierzwaluw. Daar begint nu verandering in te komen.

De bebouwde kom is geen homogeen landschap, maar een mozaïek van verschillende wijken die de verschillende periodes van ruimtelijke ordening weerspiegelen. De meeste plaatsen in Nederland hebben een historische kern, met daaromheen enkele vooroorlogse wijken en veel grotere naoorlogse wijken. Binnen de bebouwde kom verschillen vogelsoorten in hun voorkeur voor wijktypen. De bebouwde kom is echter geen statisch landschap. Gebouwen worden ouder, worden gesloopt of gerenoveerd en er worden nieuwe huizen gebouwd. Hierdoor verandert het belang van de verschillende wijktypen voor vogels. Het voorkomen van soorten is immers verbonden met het landschap.

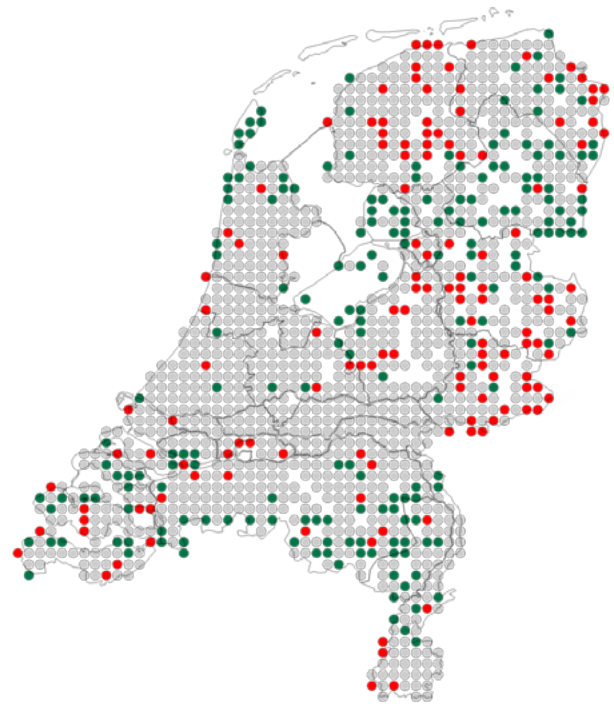
Gierzwaluwen in Noordwijk

In Noordwijk-Binnen worden sinds 1993 elke vijf jaar alle invliegplaatsen van Gierzwaluwen geïnventariseerd. In 2010 en in 2015 is ook Noordwijk aan Zee op diezelfde wijze gemonitord. Deze twee dorpen vormen samen de gemeente Noordwijk. De gehele gemeente bleek in 1967 en 1968 ook al eens geteld. De populatiegrootte was min of meer stabiel over de afgelopen 55 jaar, maar de verspreiding is veranderd. Die werd in de loop der jaren steeds diffuser. Grote kolonies verdwenen en het aantal panden met slechts één of twee broedparen nam geleidelijk toe. Daardoor is het beeld verouderd dat Gierzwaluwen met name in oude wijken voorkomen.

Verspreiding in Nederland

De veranderingen verliepen in Noordwijk langzaam binnen een relatief klein gebied van twee atlasblokken van 5x5 kilometer. Ter referentie: Nederland telt voor broedvogels in totaal 1685 atlasblokken. Tussen de tellingen voor de eerste broedvogelatlas (1973-77) en de laatste atlas (2013-15) is de ruimtelijke verspreiding van de Gierzwaluw in Nederland iets toegenomen; van 68% van de atlasblokken naar 70%.

Op het eerste gezicht lijkt dit op een stabiele situatie, maar de ruimtelijke dynamiek laat een ander beeld zien. De Gierzwaluw verdween als broedvogel uit 128 atlasblokken, maar vestigde zich in 160 nieuwe atlasblokken. Zo verdween de soort uit veel plattelandsblokken, bijvoorbeeld in Friesland, maar verscheen hij in de 'nieuwe provincie' Flevoland. Ook Texel werd – als eerste Waddeneiland – tussen beide atlasperiodes gekoloniseerd.

⬆ Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland uit 2018. Per atlasblok is aangegeven of de Gierzwaluw als broedvogel is verschenen (groen), verdwenen (rood) of gebleven (grijs) tussen de landsdekkende inventarisatieperiodes 1973-77 en 2013-15.

Schommelende trend

Hiermee is nog niet het hele verhaal verteld. Nieuwe vestigingen beginnen in de regel klein, met één of enkele broedparen en hebben de tijd nodig om uit te groeien. Sinds de start van het Meetnet Urbane Soorten (MUS) in 2007 hebben we beter zicht op de aantalsontwikkeling van de Gierzwaluw. We zien dat de trend fluctueert. Tot 2013 was er sprake van een afname, daarna leek de soort weer een aantal jaar toe te nemen. In de recente jaren zijn de aantallen weer iets lager. Het zou interessant zijn om de achterliggende oorzaken van deze landelijke schommelingen te onderzoeken. Wat is de invloed van de dynamiek van de stedelijke vernieuwing in Nederland?

♠ Foto: Ruurd Jelle van der Leij

Watervogels en de East Atlantic Flyway

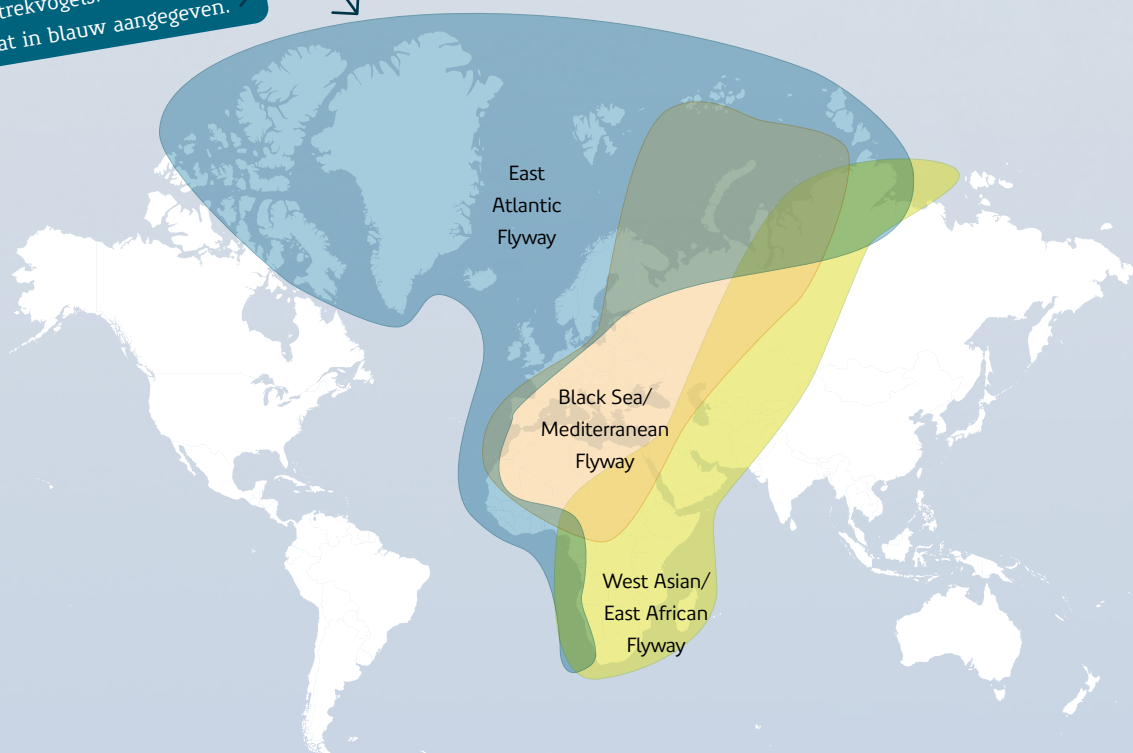
Trekkende watervogels leggen met hun reis een verbinding tussen broedgebieden, pleisterplaatsen, stopplekken en overwinteringsgebieden, die vaak ver van elkaar verwijderd zijn. Dit maakt hen kwetsbaar voor vele drukfactoren in deze gebieden. Integrale tellingen van deze trekvogels geven inzicht in deze bedreigingen.

De East Atlantic Flyway (EAF) is een trekroute die samen met twee andere flyways de vogelleefgebieden in Afrika verbindt met die in Europa en Azië (zie kaart hieronder). De EAF strekt zich uit van het Noordpoolgebied (noordwestelijk Canada tot Centraal-Siberië) via West-Europa tot de gehele westkust van Afrika. Het aantal en de kwaliteit van de leefgebieden langs deze vliegroute zijn cruciaal voor het duurzame voortbestaan van watervogels. Het gebied dat door deze trekroute wordt bestreken, wordt tegelijkertijd intensief gebruikt door de menselijke bevolking, met talrijke steden, industrieën en activiteiten verspreid over het hele gebied. De natuurlijke habitats en gebieden leveren immers belangrijke ecosystemediensten in de vorm van voedsel, preventie van overstromingen, bouw materiaal, hernieuwbare energie en recreatiemogelijkheden. Een goede balans tussen menselijke behoeften en gezonde ecosystemen vraagt om zorgvuldig en adaptief beheer dat gebaseerd is op actuele ecologische kennis.

Indicatoren

Watervogels zijn goede indicatoren voor de gezondheid van ecosystemen: ze zijn makkelijk te tellen en reageren snel op veranderingen. Sinds 2013 werken het *Wadden Sea Flyway Initiative* (gecoördineerd door het *Common Wadden Sea Secretariat* en door Sovon voor de monitoring), *Wetlands International* en *BirdLife International* samen om de monitoring van kustwatervogels langs de EAF te verbeteren. Het monitoringprogramma verzamelt jaarlijks gegevens over de omvang en trends van watervogelpopulaties en de milieuomstandigheden (drukfactoren en instandhoudingsmaatregelen) op verschillende locaties. In de meeste Europese landen worden vrijwel alle gebieden waar watervogels voorkomen jaarlijks gemonitord. In Afrika is dit vaak slechts een selectie van gebieden. Daarom wordt om de drie jaar in januari een 'totale' of integrale telling georganiseerd. Het doel hiervan is om het aantal watervogels in alle relevante gebieden in januari in kaart te brengen, inclusief de milieuomstandigheden in die gebieden. De eerste integrale telling werd in 2014 gehouden. In 2023 vond de meest recente telling plaats, uitgevoerd door 13.700 deelnemers in 36 landen. De eerstvolgende telling vindt in januari 2026 plaats.

De drie flyways in de Afrikaans-Euraziatische regio, gebaseerd op trekvogels. De East Atlantic Flyway staat in blauw aangegeven.

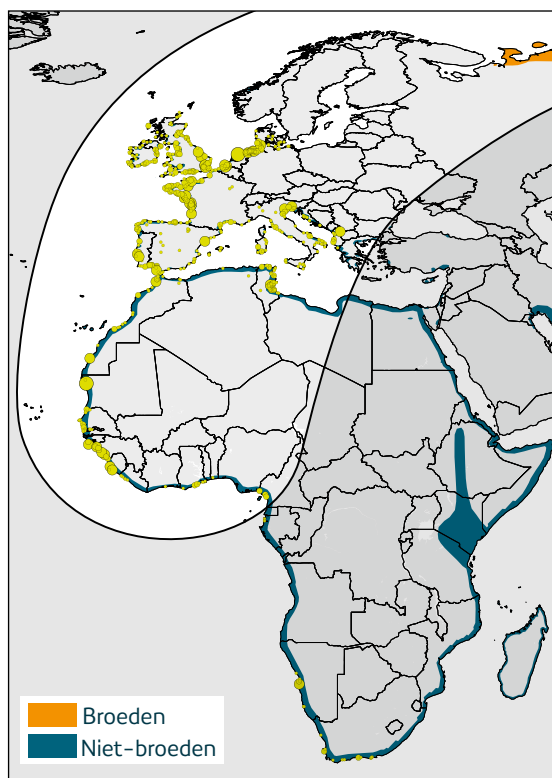
« Zilverplevier. Foto: Harvey van Diek

Afname op korte termijn

De telling van 2023 laat zowel positieve als negatieve ontwikkelingen van de watervogelpopulaties langs de EAF zien. Hoewel 67% van de in totaal 88 geanalyseerde populaties op de lange termijn toeneemt of stabiel is, neemt 35% op de korte termijn af. De afnemende soorten vormen een mix van hoog-Arctische, Europese en Afrikaanse broedvogels zoals Krombekstrandloper, Zilvermeeuw en Westelijke Riffeiger. Dit wijst op bredere ecologische veranderingen langs de trekroute. Klimaatverandering, overbevissing, habitatverlies, ontwikkeling van infrastructuur en verstoring door toerisme lijken de grootste bedreigingen voor trekvogels.

Samenwerking

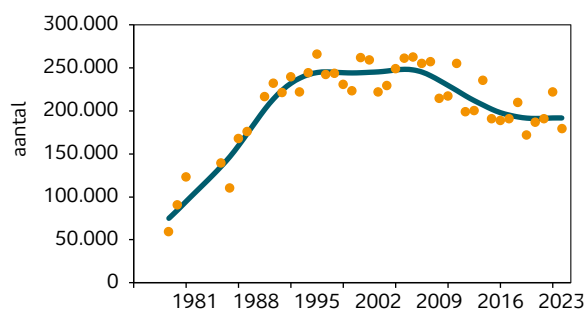
Veel belangrijke gebieden langs de trekroute, zoals kustmoerassen, zijn ecologisch waardevol maar worden onvoldoende beschermd. Daardoor komt natuurbehoud onder druk te staan. Betrouwbare kennis over de oorzaken van veranderingen in vogelpopulaties is essentieel om gericht beheer te ontwikkelen en het beleid voor kust- en zeegebieden te versterken. Trekvogels verbinden landen en gemeenschappen in Afrika en Europa en hun bescherming vraagt om een gezamenlijke aanpak over grenzen heen. Alleen met langdurige inzet van alle landen langs de trekroute kan worden voorkomen dat soorten lokaal, regionaal of zelfs wereldwijd verdwijnen.

⤴ Verspreidingskaart van de flyway-populatie van de Zilverplevier. De gele stippen geven de aantallen in januari weer en de grootte is geschaald naar het mediane aantal individuen per locatie in januari 2019-23.

Zilverplevier

De nominaatvorm van de Zilverplevier broedt in de toendrazone van Siberië, ten oosten van het schiereiland Kanin. Binnen Europa en Afrika komen twee flyway-populaties voor: een oostelijke die overwintert in het Midden-Oosten, oostelijk en zuidelijk Afrika, en een westelijke populatie die overwintert van Noordwest-Europa tot aan de Golf van Guinee in Afrika (zie figuur). De westelijke populatie overwintert ook in de Waddenzee, maar trekt hier in grotere aantallen door van en naar het zuiden. Op de lange termijn laat de westelijke populatie een matige toename zien, maar op de korte termijn (2014-23) is een licht neerwaartse trend waarneembaar. De trend in Afrika neemt daarbij af, maar in Europa juist toe. Deze verschillende trends in Afrika en Europa kunnen het gevolg zijn van een verminderde geschiktheid van de habitat in Afrika, of juist een verhoogde geschiktheid van habitat in Europa. Het is echter ook niet uitgesloten dat de omstandigheden in het broedgebied een rol spelen.

⤴ Aantalstrend van de East Atlantic Flyway-populatie van de Zilverplevier.

Vertrekken of blijven, hoe flexibel is de 'Nederlandse' Brandgans?

Brandganzen zijn van oorsprong echte langeafstandstrekken. Sinds enkele decennia broedt de soort in Nederland en tegenwoordig is hij zelfs jaarrond in ons land te vinden. Hoe flexibel is 'onze' Brandgans als het gaat om trek en dispersie?

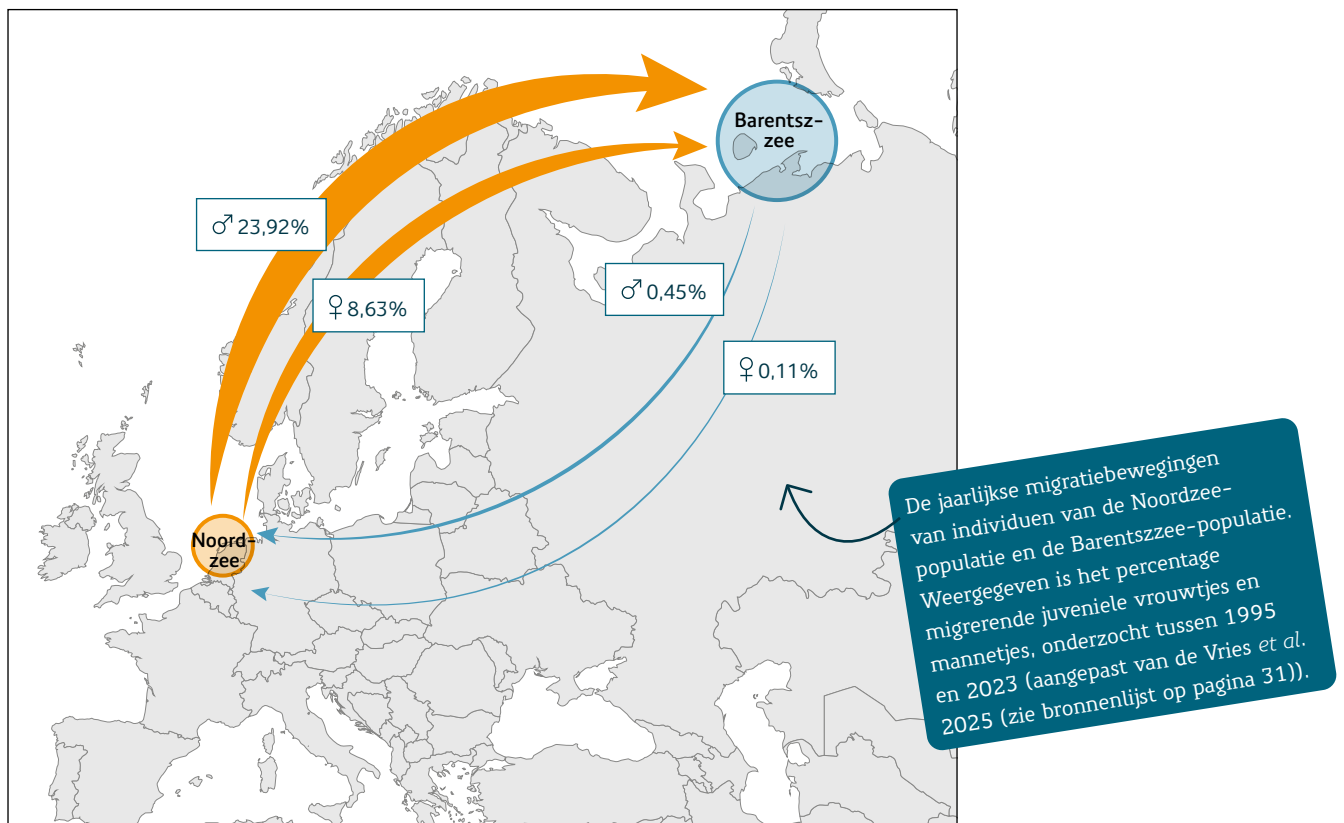
Onderzoekers onderscheiden binnen de *East Atlantic Flyway* (EAF) drie grote brandganspopulaties: 1. Brandganzen die broeden op Groenland en overwinteren in het Verenigd Koninkrijk, 2. Brandganzen die broeden op Spitsbergen en eveneens in het Verenigd Koninkrijk overwinteren en 3. Brandganzen die broeden in het Russische poolgebied bij de Barentszee en die 's winters neerstrijken aan de Noordzee, vooral in Nederland en Noord-Duitsland.

Loslaten van de trek

Sinds de jaren tachtig is het broedgebied van deze Arctische trekvogel binnen de Barentszee populatie gestaag uitgebreid naar het zuiden. Inmiddels broedt de soort niet alleen in het Oostzeegebied, maar ook in Nederland. Deze vogels zijn bovendien gestopt met trekken: ze blijven het hele jaar in Nederland. Dit wordt ook wel *migratory drop-off* genoemd: het loslaten van de jaarlijkse trek. 's Winters mengen de Nederlandse standvogels zich met overwintelaars uit het Oostzee- en Barentszeegebied. Deze bijzondere ontwikkeling roept verschillende vragen op: hoe flexibel is de Brandgans eigenlijk en welke rol speelt de Nederlandse populatie in het grotere geheel van de flyway?

⌘ De Brandgans laat zien hoe dynamisch een flyway kan zijn en hoe dun de scheidslijn soms is tussen trekvogel en standvogel.
Foto: Marcel van Kammen

Jonge mannetjes wagen de sprong

Twee recente onderzoeken hebben nieuwe inzichten opgeleverd over de flexibiliteit en rol van Brandganzen binnen de *flyway*. Onderzoekers van NIOO, Vogeltrekstation, Sovon en Radboud Universiteit combineerden tellingen en gegevens van meer dan 22.000 gekleurde Brandganzen (1995–2023). Deze ganzen komen uit broedpopulaties rond de Barentszee, Oostzee en Noordzee. Met deze gegevens berekenden zij hoeveel uitwisseling (dispersie) er tussen deze groepen plaatsvindt. De resultaten laten zien dat langeafstandsdispersie weliswaar zeldzaam is, maar wel degelijk voorkomt. Het betreft hierbij voornamelijk jonge mannetjes. Dat komt waarschijnlijk doordat mannetjes minder gehecht zijn aan een vaste plek: hun succes hangt vooral af van het verdedigen van een partner, terwijl vrouwtjes juist voordeel hebben van kennis over het broedgebied en de beste plekken om te nestelen en voedsel te vinden tijdens de broedperiode.

Jaarlijks waagt bijna een kwart van de in Nederland geboren mannetjes de sprong naar de Arctische broedgebieden. Waarnemingen van in Nederland geringde juveniele Brandganzen die later met een nest in Russische broedgebieden werden aangetroffen, laten bovendien zien dat deze vogels zich succesvol kunnen voortplanten. Opvallend is dat de dispersie vrijwel uitsluitend in noordelijke richting plaatsvindt; uitwisseling van noord naar zuid komt nauwelijks voor. Dit patroon suggereert dat de groei van de Nederlandse populatie niet afhankelijk is van immigratie uit het Arctische noorden, maar grotendeels op eigen kracht plaatsvindt.

Genetische verschillen

In de tweede studie is gekeken naar de genetische kant van het verhaal. Op basis van duizenden genetische variaties in het DNA konden onderzoekers overwinterende Brandganzen in Nederland toewijzen aan hun broedpopulaties in Nederland of Rusland. Hoewel de genetische verschillen klein bleken te zijn, wat wijst op voortdurende genenuitwisseling, was het mogelijk om de broedpopulatie van een groot deel van de vogels correct te herleiden. Deze nieuwe genetische 'vingerafdrukken' maken het mogelijk om de herkomst van overwinteraars te koppelen aan bijvoorbeeld hun gedrag, fysiologie en broedsucces.

Dunne scheidslijn

Samen werpen deze twee onderzoeken nieuw licht op het aanpassingsvermogen van de Brandgans en de rol van de Nederlandse broedpopulatie binnen de *flyway*. Brandganzen die zijn geboren in de Nederlandse standvogelpopulatie blijken flexibel in hun gedrag. Ze kunnen hun trekgedrag aanpassen en zich ontwikkelen tot succesvolle trekvogels. Deze verspreiding van individuen naar andere gebieden is ecologisch en genetisch belangrijk. Het zorgt namelijk voor uitwisseling van genen tussen populaties en versterkt de verbinding tussen groepen die anders geïsoleerd zouden blijven. In een tijd van snelle veranderingen in het landschap laat de Brandgans zien hoe dynamisch een *flyway* kan zijn en hoe dun de scheidslijn soms is tussen trekvogel en standvogel.

Doe mee

Vogelbescherming Nederland, STONE Steenuilenoverleg Nederland en Sovon Vogelonderzoek Nederland roepen 2026 uit tot het Jaar van de Steenuil. Het onderzoek komend jaar wordt niet alleen uitgevoerd door de onderzoekers van Sovon, jij kan ook meedoen!

Op de website sovon.nl/jaarvandesteeenuil is meer informatie te vinden over de activiteiten en over hoe jij bij kan dragen.

♠ Steenuil. Foto: Gejo Wassink

2026 wordt het Jaar van de Steenuil

Met één blik van zijn sprekende geel-zwarte ogen verovert de Steenuil vele harten. Deze kleinste uilensoort van Nederland is niet voor niets al jaren de populairste vogel van Beleef de Lente. Zijn indringende oogopslag wordt echter lang niet meer zoveel gezien als in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Samen met Vogelbescherming Nederland en STONE Steenuilenoverleg Nederland vraagt Sovon daarom in 2026 extra aandacht voor deze publiekslieveling.

In de eerste helft van de twintigste eeuw was de Steenuil in ons land een algemene broedvogel, die alleen op de Waddeneilanden ontbrak. Tegenwoordig is zijn verspreiding beperkter. De hoogste dichtheden vinden we in het oosten van het land, op de zandgronden van de Achterhoek, Twente en Noord-Brabant, en in delen van het rivierengebied. De inkrimping heeft alles te maken met de intensivering van de landbouw. De Steenuil is namelijk gebonden aan kleinschalig, halfopen agrarisch landschap. Hier broedt hij in de hollen van hoogstamfruitbomen of in nestkasten op erven, en speurt hij vanaf lage zitposten als rasterpaaltjes of oude fruitbomen naar muizen en insecten. Zijn verspreiding beperkt zich daarmee tot gebieden waar nog kleinschalig cultuurlandschap te vinden is.

Niet alleen de verspreiding van de Steenuil is afgenomen, ook de aantallen: in de periode 1950–59 werd de populatie nog op 25.000 broedparen geschat, terwijl de recentste schatting (2018–20) 8000–9500 paren is. Deze achteruitgang vond vooral vóór de jaren tachtig plaats, en hangt samen met het wijdverspreide verlies van kleinschalig cultuurlandschap door ruilverkavelingen, grootschalig gebruik van pesticiden in land- en tuinbouw en de massale ruiming van hoogstamboomgaarden. Hiermee is waarschijnlijk veel broedhabitat van de Steenuil verloren gegaan.

Regionale verschillen

Sinds de eeuwwisseling is de landelijke populatie van de Steenuil landelijk gestabiliseerd. Hier gaan echter uiteenlopende regionale trends achter schuil. Op de hoge zandgronden in het oosten en zuiden neemt de soort de laatste twintig jaar licht toe, terwijl op de kleigronden in het rivierengebied en de West-Nederlandse zeekleigebieden nog altijd sprake is van een afname. Waarschijnlijk speelt het verschil in broedsucces hierbij een rol. Uit onderzoek is gebleken dat op kleigronden minder jongen uitvliegen dan op zandgronden, en dat hun conditie slechter is. Mogelijk komt dit door een verschil in voedselaanbod. Meikevers, een favoriete aanvulling in het steenuilendieet, komen bijvoorbeeld vooral voor op zandgronden.

Onderzoek in het Jaar van de Steenuil

Waarom de Steenuil het beter doet op zandgronden, willen we nader onderzoeken tijdens het Jaar van de Steenuil. STONE is al begonnen met een voedselonderzoek, waarbij ze via camera-beelden analyseren welk voedsel ouders hun jongen brengen op zand- en kleigrond. Dit onderzoek willen we het komende jaar uitbreiden. Daarnaast willen we kijken of er naast een verschil in broedsucces ook een verschil in overleving is tussen Steenuilen op zand en klei, en wat hier de mogelijke oorzaken van zijn. Dit helpt ons te bepalen hoe we de Steenuil in Nederland het beste kunnen helpen.

En er zijn nog meer plannen. Zoals eerder gezegd is de Steenuil bij uitstek een bewoner van het kleinschalige cultuurlandschap, waar hij het liefst op erven broedt. Omdat hun leefgebied klein is (hun territorium is doorgaans niet groter dan een straal van driehonderd meter rondom het nest), is de kwaliteit van de directe omgeving van het nest cruciaal. Een goed ingericht erf kan het verschil maken voor de Steenuil. Deel jij je erf met een Steenuil? Of zie je daar potentie voor? Het komende jaar helpen we je met een overzicht van praktische aanpassingen om jouw erf steenuilvriendelijker te kunnen maken.

Luister mee!

Wie aan de Steenuil denkt, denkt niet alleen aan zijn indringende blik, maar ook aan zijn karakteristieke roep. Dat herkenbare geluid biedt kansen voor onderzoek: zo kunnen we onderscheid maken tussen alleenstaande mannetjes, broedparen en uitgevlogen jongen die nog in het territorium van hun ouders rondhangen. Door opgenomen steenuilgeluiden te valideren, leren we meer over waar de uilen graag vertoeven en waar kansen liggen om de habitatkwaliteit voor de soort te verbeteren. In het Jaar van de Steenuil vragen we hierbij jouw hulp.

Hoe de merelzang verstomde

Velen zullen zich herinneren hoe vanaf 2016 in tuinen, parken en bossen verspreid over heel Nederland zieke of dode Merels werden aangetroffen. Uit meldingen bij Sovon en het Dutch Wildlife Health Center (DWHC) bleek dat het aantal gemelde dode Merels ruim tien keer zo hoog was dan in de jaren voor 2016. Andere zangvogels leken minder hard getroffen.

Ziekte en sterfte onder Merels in 2016 werd in verband gebracht met het usutuvirus. Dit virus wordt door muggen overgedragen en heeft een oorsprong in Afrika. Het virus is vermoedelijk via trekvogels naar Europa gekomen. Waarom werden juist Merels zo hard getroffen? En waren het alleen Merels die last hebben van dit virus?

Om die vragen te beantwoorden werd het *One Health PACT*-consortium opgezet (onehealthpact.org). In dit brede onderzoeksprogramma werkten muggen- en vogelexperts, immunologen en epidemiologen samen om beter te begrijpen hoe een virus als usutu zich verspreidt en hoe dat samenhangt met veranderingen in het milieu en de samenleving.

Belang van meldingen van dode vogels

Dankzij de vele meldingen van dode vogels kon voor het eerst goed in kaart gebracht worden hoe het usutuvirus zich over Nederland verspreidde. In 2016 dook het vooral op in het zuid-oosten van het land, waarna het in 2017 en 2018 steeds verder naar het noorden trok.

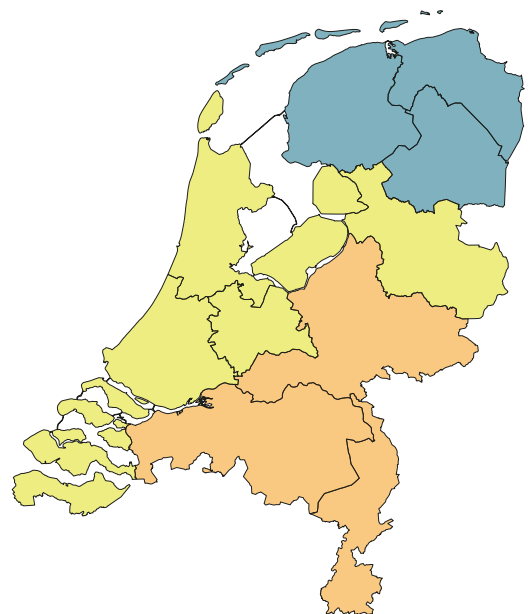
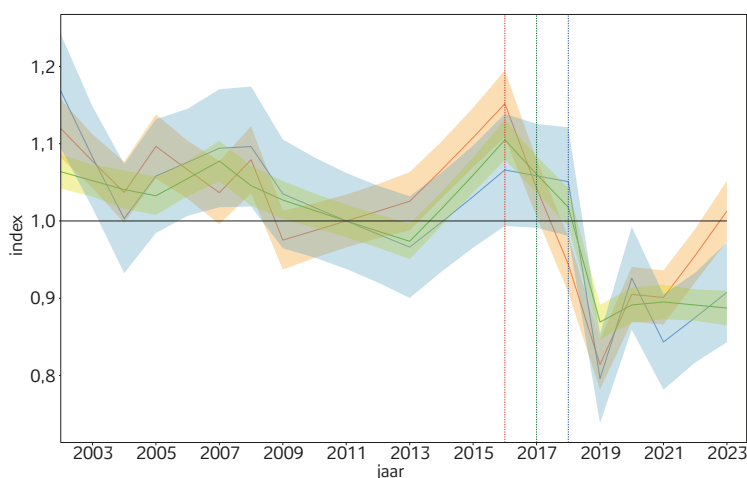
Ook bleek dat temperatuur in de winter en het voorjaar een belangrijke voorspeller is voor de verspreiding van het usutuvirus. Warme winters zorgen ervoor dat overwinterende muggen (voornamelijk de gewone huissteekmug) actief blijven en al vroeg in het jaar beginnen met voortplanten en dus al rap

toenemen. Vervolgens versnellen hogere temperaturen in het voorjaar en de zomer de ontwikkeling van larven, waardoor de populatie later in het seizoen nog verder groeit.

Een warme winter gevolgd door een koud voorjaar kan de ontwikkeling van larven juist vertragen, waardoor het verwachte aantal muggen lager uitvalt. Temperatuur beïnvloedt dus niet alleen de overleving en ontwikkeling van muggen, maar ook de snelheid waarmee het virus zich in de mug vermenigvuldigt, en speelt zo een centrale rol in de verspreidingscyclus van het usutuvirus.

Impact op vogelpopulaties

Uit een impactanalyse, waarvan de resultaten in 2025 bekend werden, bleek dat het aantal Merels in Nederland in 2023 met maar liefst 30% was afgenomen ten opzichte van 2011 (zie onderstaand figuur). Ook bleek dat niet alleen Merels onder het virus hadden te lijden: Zanglijsters, Roodborsten, Winterkoningen en Heggenmussen lieten in dezelfde Nederlandse gebieden als Merels duidelijke afnames zien. Dit wijst erop dat ook deze soorten waarschijnlijk negatief zijn beïnvloed door het usutuvirus.

⚡ Populatieontwikkelingen van de Merel in Nederland per regio, waarbij het jaar 2011 als referentie (index=1) is genomen. De doorgetrokken lijnen tonen de gemiddelde populatie-index per regio, met de standaardfout weergegeven als de bandbreedte rond het gemiddelde. De verticale gestippelde lijnen markeren het jaar waarin het usutuvirus voor het eerst in elke regio werd vastgesteld. De regio's zijn ingedeeld in zuidoost (oranje), midden-west (groen) en noord (blauw). In 2023 lagen de populatie-indexen in de regio's midden-west en noord nog steeds 3 tot 9% lager dan in het referentiejaar 2011.

Dank voor alle inzet

Deze Vogelbalans is alleen mogelijk dankzij de inzet van duizenden vrijwilligers. Al jarenlang verzamelen zij waardevolle gegevens door vogels te tellen, te ringen en nesten te zoeken. Door op een gestructureerde en gedetailleerde manier gegevens te verzamelen, zijn we in staat om tijdreeksen op nationale en internationale schaal te vergelijken. Deze informatie is cruciaal bij keuzes in natuurbeleid en voor een betere bescherming van vogels. Ze zijn de graadmeters van onze natuur.

Ruim vijftig jaar geleden, in 1973, vormde het veldwerk voor de eerste *Atlas van de Nederlandse broedvogels* de start van Sovon. Sindsdien leveren steeds meer vogelaars een bijdrage aan het in kaart brengen van de verspreiding en veranderingen in vogelpopulaties. Deze Vogelbalans toont slechts een deel van de kennis die dankzij hen beschikbaar is. We zijn bijzonder dankbaar voor de tomeloze inzet van tellers, coördinatoren en validatoren, en voor de samenwerking met vogelwerkgroepen, soortwerkgroepen, onderzoekers, instituten en terreinbeheerders. Zonder hen zouden we niet weten hoe het met de vogels in Nederland gesteld is.

> sovon.nl/tellen

📷 Foto: Harvey van Diek

Bronnen

Scan de QR-code om de bronnen te zien of ga naar:
sovon.nl/bronnen-vogelbalans-2025

Over de Vogelbalans

De Vogelbalans is een jaarlijkse uitgave van Sovon waarin we inzicht geven in de stand en trends van vogelsoorten. Naast deze Vogelbalans brengen we jaarlijks verschillende rapporten uit waarin we resultaten van projecten delen, te vinden op pub.sovon.nl.

Met medewerking van: Chiel Boom, Loes van den Bremer, Harvey van Diek (fotoredactie), Bernice Goffin, Ruud Foppen, Jurrian van Irsel, Albert de Jong, Kees Koffijberg, Jip Louwe Kooijmans, Caroline van Oostveen (hoofd- en eindredactie), Roos Reinartz, Hans Schekkerman en Marcel Wortel.

Vormgeving: Laura Hondshorst

Gegevensbewerking: Chiel Boom, Paul van Els, Ruud Foppen, Kees Koffijberg, Lara Marx en Erik van Winden (Sovon), Richard Verweij en Tom van der Meij (CBS).

Drukwerk: Veldhuis Media

Foto's omslag: voorkant Thijs Glastra; achterkant Ruud Jelle van der Leij

© Overname van informatie uit de Vogelbalans is toegestaan met bronvermelding: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2025. Vogelbalans 2025. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

p-ISSN 1877-1211

e-ISSN 3050-7995

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen
Telefoon: 024 7 410 410
E-mail: info@sovon.nl

> sovon.nl/vogelbalans

Hoe gaat het met vogels?

In de Vogelbalans zet Sovon de belangrijkste actuele ontwikkelingen op een rij. Welke soorten nemen toe en welke zijn steeds minder te zien? Dankzij meer dan 50 jaar tellingen en onderzoek van vele vrijwilligers en professionals kunnen we uitspraken doen over de trends van 200 soorten broedvogels en 204 doortrekkende en overwinterende vogelsoorten. Ook kennis over mogelijke oorzaken achter deze veranderingen worden toegelicht.

In de editie van 2025 staat een aantal opvallende en actuele ontwikkelingen centraal. Zo worden populatieontwikkelingen van bepaalde soorten op Nederlands niveau vergeleken met die op Europees niveau. Een drietal bijzonder lange telreeksen in verschillende gebieden in ons land worden uitgelicht en besproken. Hoe zijn de vogelpopulaties daar veranderd en onder welke invloeden? Elke drie jaar wordt de gehele *East Atlantic flyway* gemonitord, een enorme inspanning van tienduizenden vrijwilligers in 35 landen. Een soort die ook gebruik maakt van deze *flyway* is de Brandgans. Aan de hand van twee onderzoeken bespreken we nieuwe inzichten over deze soort. Kortom, een Vogelbalans vol relevante informatie. Vogels blijven immers belangrijke graadmeters van onze omgang met de natuur.

